

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Marcela Krutišová

Speciální pedagogika předškolního věku

Odlišná etnicita jako jeden z faktorů ovlivňující vzájemné hodnocení dětí

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Plischke, Ph. D.

Olomouc, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen literaturu a zdroje uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 2013

Marcela Krutišová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce PhDr. Jitce Plischke, Ph.D., za odborné vedení, poskytování rad a konzultací při tvorbě této bakalářské práce. Dále bych také chtěla poděkovat vedení ZŠ Pražská, ZŠ Nám. Republiky, ZŠ Mládeže ve Znojmě za ochotu a umožnění realizace dotazníkového šetření.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod	6
1 Dítě v sociálním kontaktu	8
1.1 Rodina	8
1.1.1 Vliv rodinné výchovy na formování osobnosti dítěte	8
1.1.2 Vliv rodiny na osobnost dítěte středního školního věku	10
1.1.3 Vliv rodiny na osobnost dítěte ve starším školním věku	11
1.2 Vrstevnická skupina.....	13
1.2.1 Hodnota vrstevnické skupiny	14
1.2.2 Vrstevnická skupina ve středním školním věku	14
1.2.3 Vrstevnická skupina ve starším školním věku	16
1.2.4 Pozice dítěte ve skupině	17
2 Vnímání a hodnocení druhých osob.....	20
2.1 Hodnocení vrstevníků ve středním školním věku	20
2.2 Hodnocení vrstevníků ve starším školním věku.....	21
2.3 Postoje dětí vůči vrstevníkům odlišného etnika	22
2.3.1 Etnicita, etnikum.....	22
2.3.2 Identita.....	23
2.4 Odlišnost dětí etnických skupin	24
2.4.1 Hodnocení v rámci vlastní skupiny (in-group) a cizí skupiny (out-group)....	24
2.4.2 Etnocentrismus	24
2.5 Stereotypy a předsudky	25
2.5.1 Stereotypy a předsudky na základě etnicity u dětí.....	26
2.5.2 Vznik a vývoj předsudku.....	27
3 Romové a Vietnamci	29
3.1 Historie Romů na našem území.....	29
3.1.1 Původ a usazování Romů na našem území	29
3.1.2 Období první republiky a války	31
3.1.3 Konec války a současnost.....	32
3.2 Romská rodina.....	33
3.2.1 Výchova dítěte a jeho postavení	34
3.2.2 Romské dítě v české společnosti	35

3.3 Historie Vietnamců na našem území	36
3.4 Vietnamská rodina	38
3.4.1 Vietnamská rodina v české společnosti.....	39
3.4.2 Vietnamské dítě v české společnosti.....	40
4 PRAKTICKÁ ČÁST	42
4.1 Cíl průzkumu, formulace předpokladů	42
4.2 Charakteristika průzkumného souboru	43
4.3 Použitá metoda	43
4.4 Interpretace výsledků	43
4.4.1 Zkušenost.....	44
4.4.2 Postoje	47
4.4.3 Informovanost.....	57
4.5 Závěr praktické části - ověření předpokladů	62
4.5.1 Diskuze	64
Závěr	67
Použité zdroje	
Seznam příloh	

Úvod

Předkládaná bakalářská práce nese název *Odlišná etnicita jako jeden z faktorů ovlivňující vzájemné hodnocení dětí*. Otázka etnických skupin je v dnešní době v České republice, stejně jako v jiných zemích světa, hojně diskutovaná. Jedno z neaktuálnějších témat, o kterém se hovoří, je cesta ke spokojenému soužití minoritních skupin s majoritou. Abychom touto cestou mohli kráčet společně, musíme být ochotni spolu komunikovat, navzájem se poznávat a naučit se respektovat ostatní v jejich individualitě. K takovýmto hodnotám bychom měli vést své děti od útlého věku a sami jim být dobrým vzorem.

Problematika, kterou se zabýváme v této bakalářské práci, se týká toho, jakou roli v procesu hodnocení druhých osob u dětí hraje odlišná etnicita a činitelů majících na vzájemné hodnocení dětí vliv. Soustředíme se na děti středního školního věku (9-12 let) a staršího školního věku (13-16 let). Na přelomu těchto dvou období života jsou totiž dětská přátelství nejdynamičtější a jejich hodnota má vliv na neustále probíhající formování osobnosti dítěte.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, zda pro děti v hodnocení druhých osob hraje vědomí odlišné etnicity roli. Dílčími cíly práce je nejprve zjistit, jakým způsobem ovlivňuje formování osobnosti dítěte působení rodinné výchovy a vrstevnické skupiny a zda má prostředí, v kterém dítě vyrůstá, vliv na jeho vnímání a hodnocení druhých lidí. Posledním cílem je zjistit, jak je tomu v hodnocení dvou námi vybraných etnických skupin, Romů a Vietnamců.

V první kapitole teoretické část nejprve přiblížíme dítě jako člena rodiny a člena vrstevnické skupiny. Pozornost věnujeme vlivu rodinné výchovy na utváření osobnosti dítěte a hodnotě vrstevnické skupiny v období středního a staršího školního věku. Ve druhé kapitole sledujeme, jak majoritní děti vnímají vrstevníky odlišného etnika. Zaměřujeme se na nejčastěji se vyskytující chyby v interpersonální percepci, jimiž jsou stereotypizace a předsudky. Poslední kapitolu teoretické části věnujeme v naší zemi asi nejdiskutovanějším etnickým skupinám, a to Romům a Vietnamcům. Zabýváme se jejich historií na našem území, strukturou a fungováním rodin a pozicí romského a vietnamského dítěte v české společnosti.

V praktické části bakalářské práce, nazvané *Romové a Vietnamci očima dětí českých*, prostřednictvím průzkumu zjišťujeme, jak české děti ve věku 9-12 a 13-16 let daná

etnika hodnotí, jaké jsou jejich stávající informace o Romech a Vietnamcích a zda mají zkušenosti s negativními postoji vůči nim. Po získání a zpracování výsledků průzkumu stanovíme závěr a provedeme diskuzi.

1 Dítě v sociálním kontaktu

Každý člověk se rodí do společnosti lidí. Díky tomu, že nežijeme izolovaně, ale společně s ostatními jedinci, se od momentu narození měníme z biologického individua ve společenskou bytost. Po celý svůj život získáváme kontaktem s druhými nové zkušenosti, což má vliv na utváření naší osobnosti.

Urbanovská (2006) hovoří o procesu vznikajícím při účasti minimálně dvou osob jako o **sociálním kontaktu**, který zahrnuje tři vzájemně se prolínající a podmiňující složky. Jsou jimi percepce, což je proces vnímání a hodnocení osob, interakce, což je vzájemné působení osob, a komunikace, při níž dochází ke vzájemné výměně informací.

Osobnost člověka je formována působením a vlivem jiných osob. Vzhledem k tomu, že se v této práci zabýváme vzájemným procesem percepce dětí, sledujeme především vliv kontaktu s jeho rodinou a vrstevnickou skupinou.

1.1 Rodina

Podle Kubičky (1963) je rodina prvním sociálním kontaktem a zároveň nejdůležitější školou v navazování lidských vztahů. V soužití s jejími členy dítě získává základní povahové vlastnosti a utváří se jeho osobnost. Tím, že se člověk neustále pohybuje v sociálním kontaktu, vytváří sociální skupiny. O rodině tedy hovoříme jako o primární sociální skupině (Urbanovská, 2006). Ve většině kultur je považována za legitimní sociální jednotku plodící potomky a jejím hlavním úkolem je zodpovědnost za výchovu vlastních dětí. Hlavním poskytovatelem osobní péče bývá zpravidla matka. Otec zastupuje roli určité autority. Oba rodiče se podílejí na zajištění obživy. Úlohy každého z nich však závisí na kultuře a hodnotách dané společnosti (Murphy, 1998). Sociální psycholog Nakonečný (in Souček, 1967) uvádí, že právě rozdílné uspořádání rodinných vztahů a rozdílné výchovné strategie činí kultury navzájem odlišnými.

V následujících kapitolách se budeme zabývat působením rodinné výchovy na dítě. Vzhledem k zaměření bakalářské práce budeme sledovat vliv rodiny na osobnost dítěte jak středního školního věku, tak i staršího školního věku.

1.1.1 Vliv rodinné výchovy na formování osobnosti dítěte

O výsledku výchovy rozhoduje nejenom citový postoj rodičů, ale i výchovné prostředky, které při působení na dítě uplatňují. S jednotlivými styly výchovy se můžeme blíže seznámit například v knize Psychologie školního dítěte a jeho výchova

v rodině (1963), v níž autor, Kubička, popisuje vliv rodiny na formování osobnosti dítěte a uvádí tyto druhy výchovy:

Autoritativní výchova, jejímž prostřednictvím rodiče od dítěte vyžadují okamžitou poslušnost, nedovolují dítěti vyjádřit jeho názor, pokud dojde k porušení rodičovských pravidel, následuje trest. V důsledku zdůrazňování rodičovské autority se děti buď trpně podřizují, anebo jsou vzdorovité. Podrobné děti bývají plaché, neprůbojné, přecitlivělé. Vzdorovité děti bývají neposlušné, hrubé, odmítají školní práci a mohou být nevraživé na jiné děti.

Opakem autoritativní výchovy je postoj **nadměrně shovívavý**. V tomto případě je rodič ovládnán dítětem. Takoví rodiče nedokážou svému dítěti nic odepřít, někdy mu dokonce posluhují a dítě nemá téměř žádné povinnosti. Tento model výchovy vede k neukázněnosti, děti jsou sobecké, neposlušné, nerespektují pravidla ve škole. Oproti dětem autoritativních rodičů mají větší sebedůvěru.

Někteří rodiče ve výchově zaujímají postoj **nadměrně starostlivý**. Snaží se být dítěti stále na blízku, jednají s ním jako s menším. Dítě se poté stává nesamostatným, bývá bojácné a v situacích, kdy je odkázáno samo na sebe, se cítí ztracené.

Mnozí rodiče ve snaze vychovat dokonalé dítě přistupují k **náročnému postoji**. Kladou dítěti vysoké cíle a mají mnoho požadavků, na které často vzhledem ke stupni vývoje dosud nestačí. Takové dítě se cítí být nedokonalé a provázejí je pocity méněcennosti. Nemožnost dosáhnout spokojenosti rodičů se promítá do jejich chování. Jsou podrážděné a vzhledem k tomu, že musí být stále první, se mezi ostatními dětmi necítí dobře.

Nepochopitelná, avšak častá, bývá výchova s **nedostatečnou láskou** k dítěti. Stává se to v případech, kdy se dítě narodí nechtěné nebo postižené. Pokud panuje mezi rodiči napětí, bývá dítě terčem, na který jejich vzájemná nelibost směřuje. Nemilované dítě přistupuje k lidem s nedůvěrou. Jelikož nemůže získat lásku dospělého, odmítá se i podříditi jeho vedení a bývá neukázněné.

Pokud se ve výchově objevují smíšené city lásky a nelásky, hovoříme o **ambivalentním postoji**. Rozpolcené pocity má i dítě vůči rodičům. K takovému modelu výchovy může vést mylná vidina toho, že dítě je příčinou rozporu v manželství. Jindy si rodiče stanoví příliš velký ideál a nemohou připustit, že se mu dítě nepodobá.

Helus, nynější přední odborník v oblasti výchovy a socializace jedince, s uvedenými styly výchovy koresponduje a navíc uvádí ještě další tři výchovné styly. Výchovné působení **nezralé rodiny** v takovém případě, kdy jsou rodiče příliš mladí a nemají dostatek zkušeností být dobrými a spolehlivými rodiči. Nezralost se projevuje v oblasti citů, životních hodnot, zkušeností a problémy s ekonomickou nezajištěností. Péče o dítě bývá nestabilní a odráží se v povahových rysech dítěte.

Dalším typem nevhodného působení na dítě je výchova v **přetížené rodině**. Zdrojem přetížení mohou být konflikty (mezi členy rodiny, rodičů v zaměstnání, se sousedy), narození dalšího dítěte spojené s obavami rodičů, že své povinnosti nebudou zvládat, vážná nemoc některého ze členů rodiny nebo také ekonomické problémy. Rodiče nepostrádají vychovatelskou zralost, o dítě pečují a mají zájem, ale ono přesto strádá v uspokojování řady potřeb.

V případě, že jsou rodiče nadměrně zaměřeni na uspokojování potřeb vázících se k vlastnímu uplatnění a vzestupu na úkor rozvoje osobnosti dítěte, mluvíme o **ambiciózní rodině**. V hodnotové orientaci rodičů dominuje například kariérní, studijní či sportovní růst. Svě děti často a velkoryse obdarovávají, ale v žádném případě tím nemohou kompenzovat strádání v oblasti citové, v potřebách jistoty, stability a vzájemné oddanosti. Ač bývají děti neuspokojené, nedovedou vyjádřit, co jim vlastně chybí (Helus, 2007).

Všechny uvedené styly výchovy jsou určitou krajností, která u dítěte pěstuje zpravidla nežádoucí vlastnosti. Pro příznivý vývoj se oběma autorům jako vhodný jeví tak zvaný **zdravý postoj k dítěti**. Tomu jsou poskytovány láska, porozumění a přiměřené požadavky. Děti jsou citově vyrovnané, mají smysl pro přátelství a spolupráci, jsou snaživé a vstupují do života s důvěrou (Kubička, 1963; Helus, 2007).

Výchovné působení má vliv jak na utváření vztahů v rámci rodiny, tak v širším okolí. Nyní se zaměříme na rodinu dítěte středního školního věku a staršího školního věku. Právě na přelomu těchto dvou etap dětství se vliv rodiny rapidně mění.

1.1.2 Vliv rodiny na osobnost dítěte středního školního věku

Toto období trvá zhruba od 9 do 11-12 let. Dítě začíná dospívat a prochází různými změnami. Vytváří si určitou pozici ve škole a ve vrstevnické skupině, která ovlivňuje jeho osobnostní vývoj. Jde o období relativního klidu, kdy se dítě připravuje na budoucí proměnu, která probíhá zatím jen na psychické úrovni (Vágnerová, 2012). Můžeme se

také setkat s označením „prepubescence“. Je charakteristická začátkem tělesných a strukturálních změn. U chlapců se tyto změny začínají projevovat kolem 11. roku života, u děvčat již kolem 10. roku (Srp a Syrovátková, 1969).

V prepubertálním období je rodina důležitou součástí identity dítěte. Vztahy k rodičům jsou stále velmi silné. Ve věku devíti let jsou děti již schopny ovládat své emoční projevy lépe než dřív. Lze se s nimi tak snáze domluvit a snesou větší zátěž (Vágnerová, 2012). Školáci mohou kolísat mezi věrností ke kamarádům a poslušností vůči rodičům. Také dochází ke srovnávání vlastního domova s domovem jiných dětí. V těchto letech chtějí děti už vystupovat samostatně, odmítají matčin doprovod do školy a záleží jim na tom, aby mohly chodit samy ven (Kubička, 1963). Domov je dítěti sice příjemným útočištěm, ale už se nechce ukrývat v jeho bezpečí a být jmenováno zdrobněle. Je-li rodiči respektováno a jedná-li se s ním již jako s dospělým, hájí rodinu a lne k ní. Dítě přestává být intelektuálně a společensky dítětem, ve společnosti starších lidí se již nenudí a touží po širším uplatnění. Na tuto skutečnost upozorňuje Příhoda (1977). Některé jeho názory jsou dnes již překonány, ale s názorem o odpoutávání dítěte od rodiny se v dnešní době ztotožňuje i přední odbornice v oblasti pedopsychologie Vágnerová (2012). Dodává však, že i přes postupné osamostatňování hraje rodina pro dítě i nadále hlavní roli. Rodiče jsou rozhodující autoritou v postoji ke škole, slouží jako vzor nějakého způsobu chování a mohou tak být dítěti reálným modelem pro učení nápodobou či ideálem, jemuž se chce dítě přiblížit. V neposlední řadě jsou zdrojem emoční opory. Matka je součástí každodenního života, zabezpečuje běžné tělesné i psychické potřeby a podporuje dítě při plnění školních požadavků. Otec je partnerem v různých činnostech, učí dítě respektovat pravidla, přijmout prohru, spolupracovat a prosadit se v různých skupinách mimo rodinu. Často představuje větší autoritu než matka. Jinak tomu bude v následujícím období, které je snad nejbouřlivější etapou ve vývoji osobnosti jedince.

1.1.3 Vliv rodiny na osobnost dítěte ve starším školním věku

Na počátku dospívání, mezi 11.-12. a 15.-16. rokem života, dítě prochází komplexní proměnou osobnosti ve všech oblastech. Změny biologické významně ovlivňují psychiku a sociální faktory. Dospívání je specifickou životní etapou, obdobím hledání a přehodnocování. Jedinec musí zvládnout svoji proměnu a zároveň dosáhnout přijatelného sociálního postavení (Vágnerová, 2012). Ve starších publikacích se můžeme setkat s termínem „pubescence“, například Příhoda (1977) takto pojmenovává

třetí pětiletí života. V těchto letech je dítě v neurčité pozici. Často se s ním jedná jako s dítětem, ale očekáváno je od něj chování dospělého. Dle Vágnerové (2012) proto není překvapující, že se dostavuje, a to dříve než kdy předtím, podrážděnost a přecitlivělost. Vztahy k rodičům se mění. Dítě si stále více činí právo na větší samostatnost a rodiče pozorují, že jejich výchova je těžší než dříve. Čím více je samostatnost dospívajícímu brána, tím více o ni bojuje a stává se vzdorovitým. S rostoucím sebevědomím dítěte, dle Vágnerové, vzrůstá i kritičnost. Příhoda (1977) uvádí, že prepubescent ještě nerozebírá motivy činů a přijímá lidi tak, jak se mu jeví, to znamená dobří – zlí, krásní – oškliví. Naopak pubescent již analyzuje, nepřijímá věci jako dané, ale srovnává. Jeho kritika není složitá, ale týká se už i věcí a osob v minulém období nedotknutelných. Například již nepřijímá za pravdu vše, co mu říkají rodiče a učitelé.

Kubička (1963) hovoří o tom, že ve spojení s proměnou uvažování dospívajících dochází také ke změně názoru na rodiče, kteří ztrácejí své výsadní postavení. Děti s nimi tráví stále méně času a ubývá vzájemné komunikace. Mění se i kvalita vztahů s rodiči. Ti se musí smířit s tím, že je dítě ve vztahu k nim chladnější a více tíhne ke kamarádům. Chlapci i děvčata od matky odmítají nadměrnou péči a dávání rad. Snaží se uniknout z pozice omezovaného. Matky na nechuť dospívajících akceptovat jejich péči mohou reagovat pocity nevděku a nespravedlnosti. Dle Příhody (1977) vzniká touha po doplnění individuality a vyvíjí se pocit vlastní i kolektivní cti, který souvisí s odpoutáváním od rodiny. Kubička k tomu dodává, že pokud rodiče uznávají právo chlapců a dívek na postupné osamostatňování, probíhá dospívání příznivěji a klidněji. Vágnerová (2012) s tvrzením o proměně vztahů vůči rodičům souhlasí a navíc uvádí, že lze vidět rozdílnou kvalitu vztahu u dcer a synů. Mezi matkou a dcerou se obvykle vytváří vzájemná opora, která je v pozdějším věku ohrožena rivalitou. Dcera se snaží zdůraznit své kvality v roli ženy a matka se snaží tuto tendenci potlačit. K dospívajícímu synovi bývá vztah tolerantnější a méně kritický. Pro chlapce je matka modelem ženské role a ve vztahu k ní experimentuje s rozvíjející se mužskou dominancí. Potřebuje se od ní odpoutat, aby si potvrdil svou mužskou identitu. Proto se někdy nevědomky chová tak, aby matku odpudil. Vztah otce a syna je charakteristický důrazem na mužskou identitu. Syn potřebuje, aby jej otec podpořil v rozvoji mužské role. K dcerám mívají otcové v tomto období větší odstup a jejich chování je různorodé. Pro dívku je otec modelem mužské role a jeho přítomnost může pomoci rozvinout její ženskou individualitu.

Jak tedy vidíme, největší vliv má rodina na dítě zhruba do konce první dekády života. Změny, a to ve smyslu oslabení vlivu, nastávají na počátku dospívání dítěte. Jelikož se vstupem do školy okruh sociálních kontaktů rozšiřuje, mají na formování osobnosti dítěte vliv už i jiné osoby, a to především vrstevnická skupina a pedagogové. V období dospívání má na dítě někdy vrstevnická skupina dokonce větší vliv než rodiče. Nyní tedy budeme blíže sledovat působení vrstevnické skupiny ve středním a starším školním věku dítěte a jeho začlenění se do ní.

1.2 Vrstevnická skupina

Vrstevnická skupina je stejně jako rodina sociální skupina, to znamená společnost lidí, kteří se navzájem vnímají, hodnotí a komunikují spolu. Proces, při němž se tyto tři složky prolínají, označuje Urbanovská (2006, s. 22) pojmem **sociální interakce** a vymezuje jej jako: „*Vzájemný vztah mezi sociálními subjekty, jedinci, kteří se vzájemně vnímají a reagují na sebe.*“ Podle Bidlové (1999, s. 146) jde o „*vyměňování smysluplných aktivit mezi lidmi v sociálním kontaktu*“.

O **sociální skupině** mluvíme tehdy,

- trvá-li interakce mezi lidmi delší dobu, než pouhých několik minut,
- vnímají-li členové skupiny sami sebe jako její členy,
- když si skupina vytváří vlastní normy, systém hodnot a systém sankcí proti těm, jenž se nepřizpůsobí,
- má-li skupina vědomí vlastního účelu,
- když členové mají motivaci ve skupině setrávat,
- jsou-li členové ve vzájemných vztazích, zaujímají určitou pozici a roli (Urbanovská, 2006).

Sociální skupiny můžeme klasifikovat podle různých hledisek, například velikosti, vzniku, trvání, pevnosti skupiny nebo vztahů ve skupině (Nakonečný, 2009).

Podle Urbanovské (2006) je vrstevnická skupina malá sociální skupina. Vzniká náhodně a citové vazby nejsou tak hluboké jako v rodině (skupina primární), to znamená, že jde o skupinu sekundární. Co se týče způsobu organizace, staví vrstevnickou skupinu na hranici mezi formálností a neformálností. Pokud jde o skupinu v rámci školní třídy, její vztahy se řídí danými pravidly o úkolech a funkcích. Můžeme tak mluvit o skupině formální. Na druhou stranu se vzájemné vztahy uvnitř vytvářejí na základě sympatií a antipatií, což Urbanovská označuje jako jeden ze znaků neformální skupiny.

Právě sympatie a antipatie hrají důležitou roli v tom, jakou hodnotu bude pro dítě skupina mít a jaký si k ní vytvoří vztah.

1.2.1 Hodnota vrstevnické skupiny

Každé dítě má potřebu lidské blízkosti. Tuto potřebu v raném dětství uspokojuje v rámci rodiny. S přibývajícím věkem, zvláště pak ve školních letech, okruh rodiny stále více opouští a zájem o společnost uspokojuje mezi vrstevníky. Přesun důvěry od rodičů ke kamarádům je pro dítě přípravou na budoucnost, kdy opustí domov a založí vlastní rodinu. Učí se vybírat mezi lidmi, získávat jejich náklonnost a žít s nimi. Kubička (1963) upozorňuje, že nesmírně záleží na tom, aby dítě už od předškolních let mělo příležitosti ke styku s kamarády a postupně si tak osvojovalo ceněné vlastnosti.

Právě kamarádi mají vedle rodiny velký vliv na formování osobnosti dítěte. V interakci s kamarády má možnost vyzkoušet vynalézavost svých myšlenek, svou sílu, umění jednat s ostatními a schopnost organizovat a vést. Nachází sebe sama, protože za jaké jej uznají kamarádi, za takové se bude do značné míry samo považovat. Právě touha po uznání bývá někdy důvodem dětské neposlušnosti. Dítěti záleží na tom, aby nestálo stranou a mezi kamarády si udrželo dobré postavení. To hraje velkou roli při utváření sebevědomí. Kubička dále hovoří o rozdílu v kontaktu mezi sourozenci a mezi vrstevníky. Sourozenci mohou být různě staří a jde jim především o lásku rodičů, která se udržuje snadněji než obdiv kamarádů. Vágnerová (2012) vidí také rozdíl v tom, že kamarády si může dítě vybírat, sdílet s nimi jiné zážitky a zkušenosti, kdežto sourozence si vybrat nemůže, musí se jim přizpůsobit a snažit se s nimi vyjít.

Kontakt se sourozencem, ač vrstevníkem, má pro dítě tedy jiný význam, než kontakt s kamarádem. Hodnota vzájemných vazeb uvnitř vrstevnické skupiny se stejně jako vliv rodinné výchovy s přibývajícím věkem dítěte mění. Změny se týkají jednak hloubky a trvání přátelství, a také toho, jaká kritéria při výběru kamarádů děti zohledňují.

1.2.2 Vrstevnická skupina ve středním školním věku

Vrstevnická skupina se ve věku 9-12 let postupně stává stále důležitějším sociálním prostředím. Projevuje se dosažení vyšší úrovně socializace, to znamená začleňování do společnosti ve smyslu osamostatňování se. I když převládá identifikace s dospělými, zvyšuje se potřeba dítěte identifikovat se s vrstevníky stejného pohlaví. Dochází tak k oddělování chlapeckých a dívčích skupin (Vágnerová, 1997). Problematikou genderových rozdílů se ve velké míře zabývá Janošová. V publikaci *Dívčí a chlapecká*

identita (2008) popisuje rozdíly v přátelství chlapců a dívek. Uvádí, že přátelskou skupinu chlapců vystihuje výraz parta. Ta je vnitřně strukturována a každý její člen má svou roli a určité postavení. Pokud do ní vstoupí nový kamarád, není chlapecké přátelství ohroženo tak jako dívčí.

Dívky v tomto věku tvoří většinou dvou nebo trojčlenné skupiny, v nichž není dána tak přísná hierarchie jako u chlapců. Mají silnou potřebu zachovat přátelství, a to i za cenu použití intrikářských taktik. Objeví-li se nová kamarádka, cítí se být ohroženy. Janošová také pokazuje na jeden podstatný rozdíl mezi kamarádstvím dívek a chlapců. K přátelství dívek podle ní patří vyznání nejlepšího kamarádství, což se u chlapců objevuje ojediněle. Dívky si mezi sebou na rozdíl od chlapců více povídají, sdělují si představy o budoucnosti a mluví o ostatních.

Ve věku 9-12 let dětská přátelství nabírají jiné kvality. Podle Vágnerové (2012) dochází u dětí k posunu od egocentrismu k sociocentrismu. Znamená to, že už se tolik nesoustředí na uspokojení vlastních potřeb, ale kladou větší důraz na vzájemnou pomoc, solidaritu a jsou citlivější k potřebám druhých. Vkládají do sebe navzájem důvěru a spoléhají na to, že je kamarád vyslechne a uchová důvěrné informace. Kolem desátého roku si děti začínají uvědomovat, že vzájemné žalování na provázanost skupiny působí negativně. Příhoda (1977) navíc uvádí, že v jedenácti letech jsou k celku již plně loajální.

Společný čas tráví děti většinou hrou a rozhovory. Při plánování hry se objevují hádky a skupina se zmenšuje o ty, kteří nechtějí uznat názor většiny (Kubička, 1963). I ve hře se objevují rozdíly v případě chlapců a dívek. Janošová (2008) uvádí, že chlapci si při hře dokazují svoji sílu, šikovnost a dovednosti. Někdy se při ní identifikují s nějakým televizním idolem nebo sportovcem a upřednostňují spíše skupinové soutěživé hry. Dívky do hry také rády promítají své fantazie. Většinou si hrají „na něco“, například na školu či na rodinu. Na rozdíl od chlapců mívají jejich společné aktivity nesoutěžní charakter. Raději upřednostňují hry, při nichž není porovnáván výkon.

V tomto věku se objevují, a to nejčastěji právě při hře, spory mezi kamarády. Mohou ale také souviset s bojem o místo ve skupině. Jak uvádí Janošová (2008), chlapci řeší konflikty tváří v tvář, výhrůzkami, někdy za pomoci fyzické síly. Děvčata se konfliktům raději vyhýbají a hledají kompromisní řešení. Pokud se do konfliktu dostanou, jednají nepřímo, pomluvou nebo přesvědčováním, ve snaze spor co nejdříve ukončit.

Ač vliv rodiny postupně slábne, do konce období středního školního věku je stále primární. Kubička (1963) uvádí, že dítěti velmi záleží na tom, aby jeho kamarády rodiče uznali. Ve chvíli, kdy si je smí pozvat domů nebo na rodinný výlet, je nejšťastnější a naplňuje se jeho vnitřní touha žít v míru s domovem i kamarádem.

1.2.3 Vrstevnická skupina ve starším školním věku

Jak jsme již uvedli, na přelomu středního a staršího školního věku dochází k podstatnému oslabení vlivu rodiny. Dítě čím dál více inklinuje k vrstevníkům, kteří mají podobné problémy a jsou v rovnocenném postavení. Sdílí s nimi mnohé názory, hodnoty a preferovaný způsob života. Vrstevnická skupina je silnou oporou v utváření individuální identity, která prochází proměnou a není dostatečně stabilní. Tím, že se dospívající může příslušností ke skupině definovat, snižuje svoji zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí v procesu osamostatňování (Vágnerová, 2012). Bližším přilnutím ke skupině začíná být názor kamarádů důležitější než názor autorit. Kubička (1963) upozorňuje, že v některých případech, například ve snaze podrobit se mínění kamarádské skupiny, může docházet až k otrockému napodobování druhých. Dodává však, že postavit se kamarádům představuje pro dítě ohrožení jejich citové opory, bez níž se nemůže obejít.

V období dospívání mívají děti méně kamarádů a navazují hlubší citová přátelství než před dvěma lety. Blízcí kamarádi spolu tráví denně určitý čas a radí se o všech svých rozhodnutích. Tato přátelství pomáhají dětem přenést se přes těžkosti dospívání a připravují je na pozdější partnerské vztahy. Dítě se učí projevovat své city, chápat city druhého a dohodnout se (Kubička, 1963). Velký rozdíl lze pozorovat i v případě řešení konfliktu. Vágnerová (2012) uvádí, že děti jsou již schopny lépe odhadnout míru zvládnutelnosti problému, a dokonce i v emočně vypjatých situacích je jejich sebeovládání regulovanější.

Co se týče diferencování přátelství podle pohlaví, tak Janošová (2008) poukazuje na oslabení a také hovoří o snižování rozdílu mezi dívčími a chlapeckými přátelstvími. Drobná specifika ale přetrvávají až do dospělosti. Přátelství dívek je založeno na blízkosti a důvěře. Většinou jsou nejlepší kamarádky dvě. Sdílejí spolu osobní tajemství, prožitky a pocity. Tento dyadický vztah vzniká nejčastěji okolo 12.-14. roku, je více stabilní, někdy i celoživotní. Volba přítelkyně je ovlivňována potřebou stejnosti, podobných zkušeností, vlastností a zájmů. Svou roli ve výběru hraje i vzhled, oblékání,

socioekonomický status rodiny, etnická příslušnost a množství zkušeností s druhým pohlavím. Přátelství dospívajících chlapců se nevyznačují takovou mírou intimity a otevřenosti. Svou dlouhodobostí a stabilitou se však nijak neliší od přátelství dívčích. Pro vstup do party jsou rozhodující vizáž, styl oblékání a postoje vůči ostatním. U dívek se můžeme setkat se vzájemnými projevy blízkosti, jako je třeba objímání nebo chycení za ruku, což je u chlapců zcela nepřipustné, protože by byli vystaveni posměchu kvůli domnělé homosexualitě. Smišená přátelství chlapců a dívek se začínají vytvářet v době, kdy chlapci prochází změnou dospívání, tedy okolo 14. roku života (Janošová, 2008). Vágnerová (2012) uvádí, že vrstevnická skupina slouží dítěti jako základ pro porovnávání zkušeností, postojů, názorů, chování a poskytuje mu užitečnou zpětnou vazbu. Kamarádi se navzájem motivují k výkonu, čímž je uspokojována potřeba sebeuplatnění. Vliv vrstevníků je nyní natolik silný, že některé potřeby dítěte dokonce uspokojují paralelně s rodiči. Poskytují mu emoční oporu a možnost řešit problémy, které se s rodiči řešit nedají. Rodiče přistupují k problému nadřazeně, kdežto pohled vrstevníka je bližší a srozumitelnější. Díky rovnocenným vztahům mohou děti přirozenějším způsobem než s dospělými regulovat své poznávací strategie. Společně experimentují v řešení různých situací a rozlišují, jakou v nich mají jejich rozhodnutí účinnost. Jsou motivací k osvojování nových znalostí a stávají se neformálními autoritami. Kubička (1963) ale dodává, že společnost dospělých dospívající ocení například při společné organizované činnosti, jakou jsou třeba zájmové kroužky nebo tábory. Také podotýká, že právě v rámci kolektivu lze na děti výchovně působit často více než individuálně.

1.2.4 Pozice dítěte ve skupině

Role vrstevníka má význam subjektivní i objektivní, je základem sociální úspěšnosti. Zkušenosti s kamarádkými vztahy slouží jako nezbytný podklad pro rozvoj intimních vztahů v pozdějších letech. Pro dítě je důležité získat přijatelnou pozici ve skupině.

Během interakce se jedinci navzájem poznávají, zaujímají ve vztazích k sobě určitá postavení a navzájem se hodnotí. Právě tyto vztahy určují pozici jedince v rámci skupiny. Jsou dány přitažlivostí, oblíbeností a osobní mocí, což bývá ovlivněno, jak uvádí Urbanovská (2006), pohlavím, věkem, vzděláním či osobnostními strukturami. Sociologové a sociální psychologové používají pro označení sociálních pozic různé termíny. Nakonečný (2009) hovoří o autoritách, vůdcích, outsiderech, izolátech nebo také o dominantních a periferních rolích či prosazujících se a přehlížených jedincích.

Faktory ovlivňující postavení dítěte mezi vrstevníky

Sebeprosazení a dosažení přijatelné pozice ve skupině vyžaduje určité vlastnosti a kompetence. Za dva významné faktory, které ovlivňují postavení dítěte ve skupině, jsou považovány **sympatie** a **vliv**.

Dle Vágnerové (2001) je oblíbenost dána sociálními kompetencemi, to je schopností navazovat kontakty a udržovat vztahy. Dětem imponuje otevřenost, schopnost empatie a smysl pro humor. Významné je také pozitivní emoční ladění, které je ostatním dětem příjemné. Tyto předpoklady jsou dány dědičnými dispozicemi a spoluvytvářeny sociálními zkušenostmi už od útlého věku. Neoblíbeným dětem zpravidla tyto kompetence chybí. Nedovedou spolupracovat a respektovat společné normy. Ostatní jim nerozumějí a nepřijímají je mezi sebe. Nezačleněné dítě se pak chová náladově a je podrážděné. Domníváme se, že důvodem je nevhodné rodinné působení. Může se jednat o důsledek výchovy autoritářské. Dítě, které se v rodině musí trpně podřizovat, se v rámci skupiny chová vzdorovitě, což se ostatním dětem nelíbí. Nebo také může jít o důsledek výchovy nadměrně shovívavé. V tomto případě dítě není schopno dodržovat pravidla a normy skupiny, jelikož na to není zvyklé z domova.

Vágnerová dále hovoří o druhém činiteli ovlivňujícím postavení dítěte ve skupině. Je jím vliv dítěte, který je dán mírou obdivu ostatních členů. Ti vyjadřují názor na osobnost a kompetence jedince jako člena skupiny. Imponuje jim odvážný a sebevědomý kamarád, jedinec, který dokáže kolektiv ovládat, to znamená správně odhadnout jejich pocity a potřeby. Někdy bývá dětmi pozitivně hodnocena obratnost, fyzická síla, atraktivnost nebo imponující vlastnictví. Protipólem dětí majících vysoký vliv jsou děti zavrhované. Ty bývají málo atraktivní, bojácné a neschopné se prosadit nebo také agresivní a dráždivé, jimž ostatní příliš nerozumí. Někde mezi dětmi s vysokým vlivem a zavrhovanými jsou děti pro ostatní nezajímavé. Nejsou ani ceněné, ale ani odmítané a většinou bývají přehlíženy. Zpravidla se jedná o málo aktivní, nespolečenské děti. I v těchto případech se domníváme, že se jedná o důsledek nevhodného výchovného působení.

Vzhledem k tomu, že se zabýváme začleňováním dětí v období středního a staršího školního věku, zmíníme se v závěru první kapitoly ještě o tom, jakými vlastnostmi a kompetencemi by mělo dítě v tomto věku oplývat, aby získalo přijatelnou pozici ve skupině.

Pozice ve skupině ve středním a starším školním věku

Být akceptován a získat v kolektivu vrstevníků určitou prestiž má pro dítě v období středního školního věku velký význam. S přibývajícím věkem tato potřeba narůstá. Pozice, kterou dítě ve skupině zaujímá, má pro jeho sebepojetí zvláště ve starším školním věku větší význam než názory dospělých. Pro dosažení žádoucího postavení je schopno udělat mnohé. Projevy sounáležitosti bývají různé, od požadované úpravy zevnějšku až po absolutní modifikování svých hodnot. Mladší dospívající jsou k požadavkům méně kritičtí než starší.

Prosazení se ve skupině vyžaduje odlišné kompetence než například dobré hodnocení učitele nebo vynikající prospěch. Skupinou je vyžadována konformita a dodržování svých pravidel, což může někdy vést k odmítnutí či terorizování dětí, které nevyhovují jejím představám. Členům konformní skupiny je navzájem jasné, jak se budou v různých situacích chovat a co od sebe mohou očekávat. Takový postoj posiluje pozitivní i negativní projevy chování. Jednak podporuje solidaritu a vzájemnou pomoc, naopak negativním důsledkem může být odmítání odlišných dětí, eventuelně jejich šikanování.

Oblíbené jsou ty děti, které se chovají kamarádsky, mají smysl pro humor, jsou tolerantní, komunikativní a ochotné pomáhat. V případě, že dítě akceptováno není, volí různé strategie jako vnučování, lichocení, přijetí role šaška nebo dokonce otroka. Méně oblíbené jedince přijímají většinou ti, kteří také mají omezenější výběr, nebo ti, kteří si uspokojují potřebu dominance.

Potřeba být někým akceptován je tak silná, že je dospívající za její uspokojení dokonce ochoten vzdát se svých hodnot a vzít za své hodnoty, o které by ve skutečnosti nikdy nestál. Izolace od vrstevnické skupiny může do budoucna negativně ovlivnit schopnost dítěte navazovat kontakty nebo se ve vztazích adekvátně chovat (Vágnerová, 2012).

Získání přijatelné pozice ve skupině vrstevníků, zvláště pak v období staršího školního věku, je mimo jiné vlivem narůstající kritičnosti jistě velmi náročné. Domníváme se, že v případě začleňování dítěte jiného etnika do vrstevnické skupiny, jejímiž členy jsou výhradně nebo z velké části děti majority, bude ještě náročnější. Ve druhé kapitole budeme sledovat, jak se vzájemně hodnotí vrstevníci obou daných věkových skupin a také to, zda odlišnost dítěte jiného etnika má na jejich hodnocení vliv.

2 Vnímání a hodnocení druhých osob

Urbanovská (2006) nazývá proces vzájemného vnímání a hodnocení osob interpersonální percepce. Dle Bidlové (1999) percepce nekončí pouhým vjemem, ale dále pokračuje utvářením představ a poznatků o druhých lidech. Uplatňují se procesy srovnávání, posuzování, hodnocení a zobecňování. Urbanovská (2006) k tomu dodává, že na základě dojmu, který si o člověku vytvoříme prostřednictvím osobního kontaktu, ale i nejrůznějších informací sdělených a zprostředkovaných, zaujímáme postoje. K dispozici je mnoho definic pojmu „postoj“. V případě postojů vůči lidem se jako vhodná jeví definice dle C. T. Morgana: „*Postoj je tendence odpovídat buď kladně, nebo záporně na určité osoby, předměty nebo situace*“ (Nakonečný, 1970, s. 155). Základem postojů jsou hodnoty člověka. Týkají se například morálních a sociálních principů. Podle osobních hodnot posuzujeme chování své i ostatních. O vývoji postojů existují různé teorie, některé tvrdí, že jsou naučené, jiné zas, že jsou postoje z velké části vrozené (Hayesová, 2003).

Bidlová (1999, s. 143) uvádí oblasti, na které se lidé při hodnocení druhých zaměřují. Jedná se o:

- vnější projevy,
- chování a jednání,
- verbální obsahy (slovní zásoba, dialekt, argot, slang,...),
- informace z kontextu,
- neverbální klíče statické (fyziognomie, tělesná stavba, vnější úprava,...),
- neverbální klíče dynamické (postoj, gesta, mimika, oční kontakt,...).

2.1 Hodnocení vrstevníků ve středním školním věku

Příhoda (1977) hovoří o období prepubescence jako o jedné z vývojových etap chování citově-společensko-volního. Hodnocení k sobě a k jiným již není tak egocentrické. Dítě má značně rozvinut sebecit a srovnává se s dětmi téhož věku. Je velmi citlivé k tomu, jak se s ním zachází, touží být respektováno a záleží mu na tom, jak je ostatními posuzováno. Vágnerová (2012) k tomu dodává, že v hodnocení už děti tolik nepodléhají názoru dospělých a kolem 10. roku je jejich hodnocení komplexnější. Děti se zaměřují na viditelné projevy, které jsou jim buď příjemné, či nikoliv. Zároveň jsou již schopny vnímat více kritérií, například s kamarádem je legrace, ale zároveň není moc odvážný. Chování svých vrstevníků nejenom hodnotí, ale pokud se nechovají dle daných norem,

i usměrňují. Ten, kdo normy skupiny porušuje, bývá kritizován nebo odsouzen. Vágnerová k tomu dodává, že pokud se jedná o jedince s vysokým postavením, může být takové chování skupinou považováno za standardní.

Během hodnocení dochází k takzvanému značkování (labelingu). Slouží dětem k diferenciaci a snadnější orientaci v rámci skupiny. Nálepku dostávají zejména děti něčím nápadné. Těm jsou pak přisouzeny vlastnosti, které třeba ani nemají. Děje se tak z důvodu toho, že děti ve středním školním věku ještě nejsou schopny rozlišit příčinu odlišnosti, posoudit některé její projevy, či ji respektovat (Vágnerová, 2001).

2.2 Hodnocení vrstevníků ve starším školním věku

Chování u dospívajícího se vyznačuje uvědoměním si sebe a okolního světa, a také uvědoměním si jejich vzájemného vztahu. Zatímco dítě středního školního věku se s vrstevníky srovnávalo, pubescent již sebe odlišuje od ostatních. Příhoda (1977) uvádí, že právě vlivem subjektivismu a personalizace jiných lidí je chování dítěte vůči ostatním niternější a diferencovanější. Dle Vágnerové (2012) dospívající na svých kamarádech oceňují dobrou úroveň rozumových schopností. Nejedná se však o příznivé hodnocení školního prospěchu, který dotyčný získá velkým úsilím nebo snahou zavděčit se učiteli. Takový úspěch je v očích vrstevníků neimponující a dítě může dostat nálepku „šprt“. Vágnerová hovoří spíše o přirozené inteligenci. Jedinec, který se v učení orientuje, ale neprosazuje sám sebe a je ochoten pomoci svým spolužákům, je přijímán více.

Jak uvádí Janošová (2008), ve vzájemném hodnocení dívek a chlapců mají větší problémy chlapci. Dívky jsou sociálně vyspělejší a mají na vrstevníky ucelenější názor. Chlapcům se dívčí chování zdá nesrozumitelné a v některých případech směšné.

Co může ovlivnit hodnocení druhých osob

Doposud jsme sledovali, jak se děti navzájem hodnotí. Nyní se zaměříme na to, čím může být subjektivní hodnocení jednotlivce ovlivněno.

Formování dojmu o druhém se děje pod nejrůznějšími vlivy. Hayesová (2003) uvádí ty nejčastější - vliv implicitní teorie osobnosti, vytváření osobních teorií o druhých, efekt primarity a kategorizace. Autorka k těmto faktorům uvádí:

- „*Implicitní teorie osobnosti předpovídá, že ten, kdo má určitý povahový rys, má také několik dalších, které jsou s ním spojeny. Přitom některé povahové rysy považujeme za důležitější než jiné.*“ (Hayesová, 2003, s. 69).
- Osobní teorie si vytváříme na základě zkušeností, přičemž každý chápe dané zkušenosti jinak. Vytvořené teorie o daném objektu jsou tak u každého člověka jiné.
- Efekt primarity, někdy také „Haló efekt“, je hodnocení člověka dle prvního dojmu. Jde o dojem, který nejsme ochotni korigovat zkušeností. Papica (1979) uvádí, že halo efekt se může objevit také v hodnocení dle povahy osobních vazeb. Ve vrstevnické skupině může být za týž vzorek chování hodnocena osoba s vyšší pozicí jinak než osoba s nižší pozicí.
- Kategorizací rozumíme hodnocení osoby podle předem daných kritérií na základě povrchných charakteristik, například barva pleti či sexuální orientace. Urbanovská (2006) dodává, že při tomto způsobu hodnocení není brán ohled na to, jaký člověk ve skutečnosti je. Vytvořené dojmy pak nazýváme stereotypy, s nimiž úzce souvisí předsudky.

2.3 Postoje dětí vůči vrstevníkům odlišného etnika

Faktory ovlivňující hodnocení jedince, které jsme uvedli v závěru předchozí kapitoly, jsou, jak uvádí (srov. Bidlová, 1999; Papica, 1979; Urbanovská, 2006), chyby interpersonální percepce. V případě posuzování osob odlišného etnika se v hodnocení člověka nejčastěji projevuje kategorizace. Stereotypům a předsudkům věnujeme pozornost v rámci samostatné kapitoly. Nyní vysvětlíme pojmy, které se v následujících kapitolách vyskytnou.

2.3.1 Etnicita, etnikum

Jak uvádí Průcha (2001), výraz **etnikum** pochází z antické řečtiny, v níž ethnos znamenal „kmen, rasa, národ“. V současné době se s pojmem etnikum, který je synonymem pro pojem **etnická skupina**, setkáváme především v etnologické, kulturně antropologické a sociologické literatuře. Etnikum je skupina lidí, kteří mají společný rasový původ, jazyk a kulturu. Lze říci, že se vyznačují společnou etnicitou.

Etnicita je „*vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních) jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“

a orientaci.“ (Velký sociologický slovník, I, 1996, s. 276). S pojmem etnikum je mimo již uvedené pojmy spojena ještě **etnická příslušnost**. Dle českých etnologů je etnická příslušnost sounáležitost jednotlivce s etnickým společenstvím na základě objektivních a subjektivních komponentů jeho etnicity. Objektivní komponenty jsou například teritorium či jazyk. Komponenty subjektivní jsou postoje, zvyklosti nebo hodnotový systém. To, jak se etnická příslušnost projevuje, závisí na tom, jak je člověkem uvědomována. **Etnické vědomí** je v podstatě shodné s pojmem etnická identita. Jedná se o sounáležitost s určitou etnickou skupinou právě na základě dvou jmenovaných komponentů (Průcha, 2001).

2.3.2 Identita

„Z latinského identicus = totožný, stejný. Obecně se jedná o jednotu vnitřního psychického života a jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím.“ (Velký sociologický slovník, I, 1996, s. 414). Jak uvádí Průcha (2007, s. 120), *„Identita je pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství, s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje.“* Etnická identita je pak pocit sounáležitosti s určitým etnikem, který může být zdůrazňován společným jazykem, hodnotami a historií (Průcha, 2007).

U dětí odlišného etnika se můžeme setkat, jak uvádí Vančáková (2011), s takzvanou dvojitou identitou. V prostředí, v němž se cítí v bezpečí a příjemně, berou svou etnickou odlišnost jako samozřejmost. Naopak ve škole mezi vrstevníky, kde se snaží obstát, mají snahu svou odlišnost popírat.

Sociální a osobní identita

Přirozenou potřebou člověka je vymezovat se jako příslušník určité skupiny. Pokud člověk v rámci skupiny cítí podobnost, mluvíme o **sociální (skupinové) identitě**. Jednou z forem sociální identity je také etnicita. **Osobní identita** pak odráží rozdíly uvnitř skupiny (Tesař, 2007). Osobní identitu si člověk vytváří jednak s ohledem na prostředí, ve kterém se pohybuje, a také vzhledem k životní etapě, v níž se právě nachází. Je součástí každého jednotlivce a během života se dotváří a přebudovává pod vlivem nových zkušeností. Člověk si neustále odpovídá na otázky „kdo jsem“ a „kým nejsem“. Při hledání osobní identity se výrazně vymezuje vůči druhým (Kolektiv autorů, Varianty, 2008). Svou identitu si vytváří během každodenních aktivit prostřednictvím vnímání smyslu vlastního umístění v rámci světa a širšího kontextu lidí

(Vander Zanden, 1987). Tesař (2007) na základě takzvané kognitivně-kategorizační teorie předpokládá, že lidé zařazují automaticky a nevědomě sebe i ostatní do sociálních skupin zejména na základě zřejmých charakteristik, jako je rasa, pohlaví nebo věk.

2.4 Odlišnost dětí etnických skupin

Postoj dětí k odlišnostem druhých nebo i vlastním se během života vyvíjí. Dle Vančákové (2011) si rozdílů ve vzhledu a dalších charakteristikách děti začínají všimnout v předškolním období. Setkáváme se s prvními poznámkami, které mají charakter zdravě zvědavý. Autorka upozorňuje na ideální příležitost rodičů promlouvat s dítětem v tomto věku o etnických odlišnostech, o kulturách a pozitivních aspektech ostatních etnik. Dále uvádí, že nejintenzivnější je pozorování a odlišování především mezi vrstevníky během puberty a dospívání, nabývá až nepřiměřené důležitosti a může mít negativní nádechy. S osobnostním vyžíváním pak odlišnost ztrácí na důležitosti a stává se spíše zajímavostí a obohacením.

2.4.1 Hodnocení v rámci vlastní skupiny (in-group) a cizí skupiny (out-group)

Etnicita je spojená s konstruováním hranic. Jelikož skupinová ani individuální identita nemohou být definovány v izolaci, dochází ke srovnávání. Lidé mají sklon uvažovat v binárních opozicích. O jedné z nich, in-group („já“ - „my“) a out-group („my“ - „oni“), hovoří Tesař (2007). Lidé vlastní skupinu hodnotí pozitivněji než cizí. Přirozeně se chovají zaujatě, jinak k příslušníkům své skupiny a jinak k ostatním. Usilují o pozitivní skupinovou identitu, protože svoji společenskou hodnotu spojují s vážností skupiny, do níž patří. Ve vztahu ke skupině se v psychice jednotlivce prolínají přirozené potřeby: potřeba patřit ke skupině a být ostatními členy pozitivně hodnocen a potřeba pozitivně hodnotit sebe sama. Během rozlišování v rámci i vně skupin dochází k vytváření stereotypů, které zvýrazňují rozdíly mezi skupinami. In-group stereotypy bývají pozitivní, stereotypy out-group obsahují mnohem více negativních pohledů.

2.4.2 Etnocentrismus

V hodnocení dětí se stejně jako u dospělých projevuje etnocentrismus, to znamená tendence posuzovat odlišné kultury z perspektivy té vlastní. Jde o proces, během něž si člověk postupně coby člen společnosti osvojuje její kulturu. Velký sociologický slovník I (1996, s 278.) definuje etnocentrismus jako „*tendenci poznávat, hodnotit, interpretovat všechny životní jevy z perspektivy kultury vlastního společenství*“

(etnického, národního, politického, náboženského). Za jediné správné, užitečné a pravdivé jsou považovány hodnoty, normy a ideje té sociální skupiny, s kterou se jedinec identifikuje.“ Děti se už od narození učí od svých rodičů to, k jaké etnické či náboženské skupině patří. Přejímají od nich etnické postoje vůči sobě a členům vlastní skupiny i vůči členům cizích skupin (Allport, 2004).

Děti se navzájem více jak etnickou příslušností liší svou individuální a biologickou výbavou. Etnická příslušnost nabývá významu jednak v sociálním kontextu tím, jaký postoj k dítěti zaujímá širší okolí, ale také tím, jaký postoj si ke své odlišnosti vytvoří dítě samo. Dle Vančákové (2011) existují různé strategie, jak se děti se svou jinakostí vyrovnávají. Některé svůj původ a odlišnost popírají, chtějí splynout s vrstevníky. Další skupinou jsou děti, které svou odlišnost vysvětlují domnělou či smyšlenou příčinou. Jiné děti si odlišnost uvědomují, některé z nich jsou na zmínky o ní citlivé, tváří se, jako by neexistovala, některé ji příliš neřeší. Můžeme se také setkat s dětmi, které jsou si svého původu vědomy a dávají jej najevo přehnaným způsobem. Odlišnost je pro ně nástrojem k získání pozornosti, výhod či soucitu od druhých.

Jestliže je identita dítěte ovlivňována interakcí se sociálním prostředím, ve kterém žije, má na vytváření hodnot a postojů vliv jak rodina a vrstevnická skupina, tak škola a jednotliví pedagogové. Působení rodiny má, jak jsme již uvedli, největší vliv v předškolním období. V rámci školy se pak jako důležitá jeví především schopnost pedagoga komunikovat s žáky a naslouchat jim. Prostřednictvím diskuze o obavách či předsudcích, které by mohly vést k netolerantním postojům vůči druhým a také díky sdílení zkušeností společně s dětmi, se naskytá možnost s těmito postoji pracovat (Kolektiv autorů, Varianty, 2008).

2.5 Stereotypy a předsudky

Papica (1979) o **stereotypech** hovoří jako o souboru zafixovaných neměnných názorů na lidi a skupiny. Člověk pod jejich vlivem minimalizuje nebo přehlíží údaje potřebné pro spolehlivý odhad té dané osoby a automaticky jí přiřkne kvality, o nichž soudí, že jsou typické pro všechny členy dané kategorie. S jeho názorem se ztotožňuje Urobanovská (2006), která o stereotypizaci hovoří jako o hodnocení osoby na základě povrchních charakteristik, při čemž hodnocení její individuality důležitost příkládána není. Giddens (1999) dodává, že pokud je emotivní náboj stereotypní představy neutrální, je výsledný úsudek neškodný. Je-li stereotyp spojen s úzkostí nebo obavami,

mohou se vůči skupině objevit nepřátelské postoje. Definice dle Nakonečného (in Průcha, 2007, s. 67) vymezuje stereotypy jako „*mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí.*“

Předsudek, jak uvádí Hayesová (2003, s. 121), je „*fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu.*“ Předsudek se od stereotypu liší postojem nepříznivým až nepřátelským vůči jiným skupinám, zatímco stereotyp může být postoj neutrální, příznivý až pozitivní.

Dle Průchy (2007) představují předsudky a stereotypy jeden z nejzávažnějších problémů při styku příslušníků různých kultur, odlišných národů a etnik. Oba tyto sociální jevy jsou velice stabilní. Ke změně předsudků dochází omezeně a jen za určitých podmínek v reálné společnosti těžko dosažitelných. Často tak selhávají programy multikulturní výchovy na školách, jež se snaží redukovat rasové předsudky u dětí.

2.5.1 Stereotypy a předsudky na základě etnicity u dětí

Dle Hayesové (2003) je stereotypizace na základě etnické příslušnosti spolu se stereotypy dle pohlaví snad nejběžnější. Papica (1979) hovoří o tendenci klasifikovat osoby podle snadno a rychle identifikovatelné charakteristiky, kterou může být právě odlišné etnikum.

Poznatky týkající se etnických předsudků u dětí jsou poměrně chudé. Průcha (2007) uvádí otázky, které dosud nebyly dostatečně vysvětleny:

- Z kterých zdrojů se etnické předsudky u dětí utvářejí?
- V kterém věku si děti předsudky osvojují?
- Má školní vzdělávání vliv na formování či změnu předsudků?
- Jaké předsudky jsou charakteristické pro děti jednotlivých zemí či národů?

Za rozhodující, pro vývoj předsudků považuje Hayesová (2003) vliv kultury prostředí, z níž dítě pochází. Kromě pozitivních hodnot a norem totiž přijímá i negativní obsahy kultury, včetně předsudků.

Společenské postoje se u dítěte rozvíjí již v prvních letech života. Allport (2004) uvádí, že během výchovy v rodině může dítě předsudky jednak přijímat, ale také rozvíjet své

vlastní. V případě rozvoje předsudků dítěte mohou, ale nemusí, rodiče své předsudky vyjadřovat. Představy a postoje přenášejí na dítě nepřímo prostřednictvím výchovy nebo svým chováním.

Děti jsou schopny rozlišovat mezi etnickými skupinami již od raného věku (Hayesová, 2003). Existují zahraniční výzkumy, které toto konstatování potvrzují. Sociolog A. Giddens dle svých nálezů uvádí, že některé děti si již ve věku 3-4 let uvědomují odlišné postoje, které jsou spojeny s rozdíly mezi bělochy a černochoy. Jiný výzkum, provedený v roce 1996 v Austrálii Gutmanovou a Hicksonem, byl zaměřen na utváření předsudků u bělošských dětí, které přicházejí do styku s domorodými, ve srovnání s těmi, které s nimi do styku nepřicházejí. Výzkumný vzorek tvořily děti ve věku od 5 do 12 let. Autoři zjistili předsudky již u 5-6letých a 7-9letých (Průcha, 2007). Tentýž autor (2001) k tomu dodává, že předsudky jsou zjišťovány častěji u dětí pocházejících z prostředí s nižším socioekonomickým statusem.

2.5.2 Vznik a vývoj předsudku

Problematice předsudků věnoval mimo jiné zvláštní pozornost průkopník psychologie osobnosti, americký psycholog Gordon Willard Allport. Asi nejznámější publikací zabývající se problematikou předsudků je jeho kniha s názvem *The Nature of Prejudice*, v českém překladu *O povaze předsudků*. V této rozsáhlé publikaci autor na otázku předsudků odpovídá z mnoha různých úhlů pohledu. Mezi nimi si všímá i vlivu výchovy a vlastních zážitků na vznik předsudků, o němž hovoří jako o učení.

Uvádí, že v prvních letech života je v procesu učení nejdůležitější identifikace v rodině. Období předškolní charakterizuje zvědavostí a zájmem o rasové a etnické odlišnosti. Zhruba do šesti let dítě prochází prvním stádiem etnocentrického poznávání. Ještě neví, kdo je černocho, kdo je Žid, dokonce ani v nějakém pevném smyslu neví, kdo je ono samo. Uvažování dítěte, které ještě není schopné zobecňování dospělých, Allport označuje jako globální nebo synkretické.

Dále uvádí, že během první a druhé třídy je řeč dětí již plná předsudků, ale zatím pouze verbálních. Chování ještě zavrhuje není. To znamená, že dítě rozdíl mezi jím a etnicky odlišnou osobou sice vnímá, ale ke hře nebo jako souseda do lavice si dítě jiné etnické příslušnosti klidně vybere. V páté třídě tato přátelskost obvykle mizí a děti si vybírají členy výhradně své skupiny. Toto období nazývá Allport „naprostým zavrhováním“.

Jak děti stárnou, postupně mizí sklon k přílišnému zobecňování a autor hovoří o stádiu „diferenciace“. Kolem dvanáctého roku na děti začínají působit demokratické normy a projevování předsudků se mění. Můžeme se setkat s verbální akceptací, ale na druhou stranu se zavrhováním, pokud jde o chování. Allport podotýká, že se u dětí kolem patnácti let věku můžeme setkat s pozoruhodnou dovedností, kterou napodobují od dospělých. Jedná se o to, že dospívající předsudečnou a demokratickou mluvu volí dle příslušné situace a podle okolností dokonce mění i své chování. Také dodává, že s nástupem stádia diferenciace, tedy počátkem období dospívání, dítě zjišťuje, že mít vlastní předsudky, odpovídající jeho egu, mu pomáhá stát se dospělým člověkem. Dle Allporta v tomto věku předsudky definitivně ovlivňují hodnocení jedince a dále se již nevyvíjí.

Dalo by se říct, že jsme nyní odpověděli na první dvě otázky uvedené v kapitole 2.6.1, které pokládá Průcha. Zdrojem etnických předsudků je prostředí, v němž dítě vyrůstá. Působí na jeho utváření představ i hodnocení. Do určitého věku je dítě ovlivňováno především rodinným prostředím, s rostoucím věkem a rozšiřováním sociálního kontaktu se přidává i působení jiných osob. Další dvě otázky zůstávají nezodpovězeny z toho důvodu, že se přímo netýkají problematiky této práce.

V rámci třetí kapitoly budeme sledovat již dvě konkrétní etnika žijící v České republice, Romy a Vietnamce. Dle našeho názoru se jedná o dvě nejdiskutovanější etnika v naší zemi a domníváme se, že právě členy těchto dvou skupin hodnotí majorita z pohledu odlišnosti nejvíce. Nejen kvůli vzhledu, ale také kvůli rozdílným hodnotovým systémům.

3 Romové a Vietnamci

V úvodu třetí kapitoly se zaměříme na dlouholetý proces usazování Romů na našem území. Věnujeme mu zvýšenou pozornost, jelikož se domníváme, že nynější pohled na romské spoluobčany je zakořeněn hluboko v historii a přetrvává dodnes. Dále přiblížíme romskou rodinu jakožto vlastní (in-group) skupinu romského dítěte, a také se podíváme na jeho roli v české společnosti jakožto ve skupině cizí (out-group). Stejně tomu bude i v případě Vietnamců.

Jak uvádí český statistický úřad, po posledním sčítání lidu v roce 2011 žije v České republice 5 135 Romů. Tuto hodnotu nelze považovat za přesný počet občanů romského etnika, jelikož mnozí z nich se přihlásili k národnosti české nebo moravské. Vietnamci představují nejpočetnější východoasijskou skupinu a po Ukrajincích a Slovácích zároveň celkově třetí nepočetnější etnickou skupinu v České republice. Podle statistik Ministerstva vnitra pobývalo v roce 2012 v České republice legálně 57 587 Vietnamců. Jednalo se o 39 242 občanů s trvalým pobytem a 18 345 občanů s krátkodobým pobytem (dostupné z: www.mvcr.cz)

3.1 Historie Romů na našem území

3.1.1 Původ a usazování Romů na našem území

Dlouho dobu byl za pravlast Romů považován Egypt. Důvody tohoto mylného přesvědčení uvádí Horváthová (in Kolektiv autorů, 1999). Jedením z nich je tradiční spojování Egypta s okultismem a tajemnem, což byla pro mnohé Evropany doména Romů. Dalším vysvětlením egyptského původu může být i fakt, že někteří Romové do Evropy přicházeli z Malého Egypta, tedy okolí města Madon, které patřilo mezi benátské kolonie. Dnes již víme, že kořeny Romů je třeba hledat v Indii. Horváthová uvádí, že zde patřili k nejnižší společenské vrstvě obyvatelstva. Zdrojem obživy pro Romy bylo například zpracování kůže, kovářství, hudba a tanec. Často ale byli využíváni k otroctví. Z tohoto důvodu začali kočovat a hledat pro svůj život vhodnější podmínky. Jejich odchod z Indie probíhal v migračních vlnách zhruba od 3. do 10. století n. l. Dnes žijí téměř na celém světě.

Doklady o přítomnosti Romů na území českých zemí se poprvé objevily v Dalimilově kronice, která uvádí, že roku 1242 přišla do českého království asi 500 členná skupina lidí, kteří prosili o chleba, říkali „Kartas bog“. Tvrzení, že jde o Romy, nejspíš

podpořila domněnka, že slovo „bog“ je odvozeno od romského slova „bokh = hlad“ (Mann, 2001).

Dle Horváthové (in Kolektiv autorů, 1999) přináší jednoznačnou zprávu o přítomnosti Romů na našem území Staré letopisy české. Hovoří o roce 1416. O rok později se objevuje skupina romských kočovníků ve Znojmě a v následujícím roce je tatáž skupina zaznamenána v Chebu. Od roku 1418 se zmínky o Romech na našem území odmlčely. Nadále se ale objevují v okolních zemích.

Autorka dále uvádí, že zprvu jsou Romové přijímáni s pochopením a tolerancí, ale od počátku 15. století se začíná chápající a blahosklonný pohled na romské obyvatelstvo měnit. Především tomu tak bylo z důvodu nedodržování křesťanských zásad a neuznávání církve. Příčinou ochladnutí vztahů místního obyvatelstva byl prý také způsob, jakým si Romové zajišťovali obživu. Většinou se dopouštěli krádeží dobytka a spoléhali na almužnu. Dle Horváthové začínal svoji roli sehrávat i rozdílný vzhled a cizí mentalita. Došlo k postupnému vytvoření komunikační bariéry, která přerostla v nepochopení, opovržení a až otevřenou averzi.

Zatímco v sousedních zemích jsou Romové vyháněni a pronásledováni již od konce 15. století, od roku 1577 dokonce nebylo zabití prchajícího Roma zločinem, v českých zemích dochází k počátkům represe až v první polovině 16. století. U nás však nedosahuje takové intenzity, a tak se k nám Romové nadále vracejí (Nečas, 2002).

Pronásledování u nás dosahuje, jak uvádí Mann (2001), vrcholu roku 1697, kdy císař Leopold I. vydává nový dekret, v němž Romy staví do role psanců. A tak se také u nás stalo zabití Roma beztrestným. Dále se autor zmiňuje o dekretu vydaném císařem Josefem I. v roce 1706. Ten nařizoval vystavět podél cest vedoucích k významným městům tabule s nápisem zakazujícím vstup Romům. Nejvyšší intenzity dosáhlo pronásledování u nás ve 20. letech 18. století, což dokládá 182 protiromských procesů.

Zásadní změnu v přístupu k Romům učinila Marie Terezie. Od roku 1761 realizuje nový program usazování Romů a méně násilné asimilace. Jak uvádí Hübschmannová (1998, s. 11), šlo o „...model, jímž majorita reaguje na odlišnost minority: pokus o přizpůsobení, převýchovu. Pokus o to, zbavit ji její vlastní svébytnosti, její odlišné komunikační symboliky, kultury, jazyka.“ Podstata nového přístupu spočívala v omezení migrace Romů a v usazování v nově budovaných koloniích. Ve stopách své matky šel i Josef II.. Horváthová (in Kolektiv autorů, 1999) uvádí, že za jeho vlády byli Romové

usazení na Moravě celkem ve třinácti obcích. V Čechách zůstávají v této době stále neusazení. Dle Horváthové je usazování na Moravě spjato s působením některých šlechtických rodů, u nichž Romové provozovali svá řemesla. I nadále však probíhá pod podmínkami omezování, to je žít usedle na jednom místě, nenosit romský kroj, neužívat romštinu. Romové se také setkávají s protitlakem místních obyvatel, kteří mají obavy ze soustavného romského parazitismu a odmítají je jako sousedy. Ti Romové, jimž se podařilo usadit v blízkosti obce, měli mnohem větší možnosti se do většinové společnosti zapojit. Horváthová v tomto případě hovoří o postupném navazování ekonomických a později i sousedských vztahů. Obyvatelé obce se pro Romy stávají potenciálními zaměstnavateli či zákazníky. Romské děti mají povinnost navštěvovat školu. V předchozích staletích jim přitom byl přístup do školy znemožňován.

3.1.2 Období první republiky a války

Ani po vzniku Československé republiky nedošlo pro Romy k žádné podstatné změně. I nadále se proti nim uplatňovaly rakousko-uherské právní normy. Lhotka (in Kolektiv autorů, 1999) hovoří především o vyhošťování Romů s cizí státní příslušností a vydávání dokladů pro domácí Romy. Snaha o asimilaci se podle něj projevila v roce 1927 přijetím zákona č. 117 o potulných Cikánech. Romům starším čtrnácti let byla vystavována tak zvaná cikánská legitimace, čímž se příslušníci romského etnika za pomoci legislativy záměrně vylučovali z občanské společnosti. V obecném povědomí byli Romové jakousi asociální skupinou, které je třeba věnovat zvýšenou pozornost. I přes diskriminující zákon však dochází ke zřetelné integraci Romů, a to především v oblasti vzdělávání. V roce 1926 je založena první škola pro romské děti v Užhorodě, ve třicátých letech vzniká hudební škola pro Romy v Košicích a někteří Romové v této době získávají středoškolské i vysokoškolské vzdělání (Lhotka in Kolektiv autorů, 1999).

Ke konci třicátých let se početní stav romské populace na území Čech a Moravy rapidně zvýšil. Do Československa se uchýlovala řada romských rodin, které prchaly z nacistického Německa a okupovaného Rakouska. Aby se zamezilo kočování a potulování Romů, vydalo 30. listopadu 1939 protektorátní ministerstvo vnitra výnos, který nařizoval okamžité usazení. Ti, kteří příkaz nerespektovali, byli zařazeni do kárných táborů. Tyto tábory byly později přejmenovány na pracovní a následně na sběrné (Nečas in Kolektiv autorů., 1999). Mann (2001) hovoří o období druhé světové války jako o nejsmutnější kapitole novodobých romských dějin. Uvádí, že podle

rasistických zákonů nacistického Německa byli Romové stejně jako Židé považováni za méněcenné a neměli tedy právo na život v lidské společnosti. Nejprve byli zadržováni ve sběrných táborech po celém území Protektorátu a z nich byli deportováni do koncentračních táborů. Jednalo se zejména o koncentrační tábor B-II-e v Auschwitz-Birkenau, neoficiálně označovaný jako cikánský tábor. Muži, ženy a mládež byli nuceni k vysokým pracovním výkonům a jejich zdravotní stav se zhoršoval nejenom kvůli podvýživě a vysilující práci, ale také v důsledku nevyhovujících hygienických a ubytovacích poměrů. Skutečné číslo o českých Romech, kteří se stali obětí nacismu, nelze přesně určit. Jistotou zůstává, že zpět do vlasti se z koncentračních táborů vrátilo 583 vězňů, kteří útrapy během druhé světové války přežili (Nečas in Kolektiv autorů, 1999).

3.1.3 Konec války a současnost

Po skončení druhé světové války se Romové vracejí zpět do vlasti. Davidová (1995) uvádí, že nejvíce se jich soustředilo na východním Slovensku. Jelikož však bylo Slovensko co se týče hospodářství zpustošeno mnohem více než Česko, mnoho Romů odchází právě k nám. Autorka dodává, že od této chvíle jsou předpokládány první změny v sociálním a celkovém postavení Romů. Zajištěna měla být svoboda projevu a shromažďování a pro všechny schopné muže a ženy se vláda snažila zajistit možnost práce.

V této době, tedy kolem roku 1945, přicházejí ze Slovenska do Česka první Romové. Sekyt (in Šišková, 2001) hovoří o první migrační vlně Romů, následně se zmiňuje ještě o dvou migračních vlnách. Podle něj byl důvodem této velké migrace nedostatek možností a prostředků obživy na Slovensku. Romové přicházející za prací v první migrační vlně žijí na území České republiky dodnes a jsou považováni za starousedlíky. Druhá vlna přichází v padesátých a šedesátých letech 20. století a jde o organizované náborů na stavby a do těžkého průmyslu. Sekyt uvádí, že zájem byl jen o mladé a silné muže. Předpokládalo se, že jakmile si tito lidé v Česku vydělají, vrátí se zpět na Slovensko. Zpravidla se však už nevrátili a založili v Česku rodiny. Třetí vlna romského obyvatelstva byla stěhována pod nátlakem po roce 1965. Romové byli záměrně rozptylováni do co nejvíce míst. Říčan (1998) uvádí, že na počátku 70. let vzniká koncepce postupné společenské integrace Romů, která měla postihnout všechny stránky jejich sociálně-společenského života. Nejdůležitějším v rámci integrace bylo překonání historicky podmíněné zaostalosti Romů. Tedy vyrovnání sociálně ekonomické

a sociálně kulturní úrovně života romských rodin s úrovní ostatního obyvatelstva. Dle Říčana však všechna opatření zůstávala jen deklarativními záměry a praxe byla jiná. Především proto, že tehdejší společenská moc neuznala etnickou svébytnost Romů a snažila se je změnit k obrazu svému. V 80. letech je stále více uplatňována diferenciacie Romů s ostatním obyvatelstvem. Mnoho z nich se i za cenu zániku pozitivních romských hodnot a vlastního jazyka ve snaze vyrovnat se ostatním dobrovolně integruje. Výrazně začíná narůstat skupinová romská inteligence.

Davidová (1995) uvádí, že za historickou chvíli proměny je označován podzim roku 1989. Tehdy Romové zakládají první romskou politickou stranu – Romskou občanskou iniciativu. Vycházejí první pracovní bulletiny, jež jsou nástrojem pro vyjádření názorů Romů. V roce 1990 poprvé v historii zasedají zástupci Romů jako poslanci v parlamentu a České a Slovenské národní radě. Romům je přiznána etnická svébytnost, jsou konečně uznáni za národnost. Listina základních práv a svobod jim garantuje právo na výchovu a vzdělávání a na rozvoj vlastní kultury. K významným změnám dochází i v oblasti školství – založení katedry romské kultury v Nitře, Hudební školy pro romské děti v Olomouci, experimentální zkoušení takzvaného nultého ročníku, vydání romského slabikáře, čítanky a učebnice romského dějepisu. Nečas (2002) však označuje životní úroveň Romů i přes dynamický sociální vzestup za nízkou. Tradiční příčinou neblahého vývoje obecné sociální pozice Romů je nízká pracovní morálka, nekvalifikovanost a také neochota zaměstnavatelů přijímat Romy na volná pracovní místa. Dle autora mnoho početných rodin raději využívá sociální dávky a příspěvky na bydlení jako legitimní zdroj obživy, než aby nastoupili na pozice pomocných pracovních sil. Podle něj vede extrémní romská nezaměstnanost k demoralizaci a posiluje sklony k sociálně patologickým jevům a antisociálnímu chování. Romové v České republice tak žijí na okraji společnosti a majorita se vůči nim uzavírá. Nečas upozorňuje na nutnost vytvoření prostoru pro nekonfliktní řešení problémů mezi touto minoritou a českou majoritou.

3.2 Romská rodina

Základní jednotkou romské společnosti je rodina, s níž se Rom identifikuje, přijímá její přísná pravidla a normy. Od západního typu rodiny se liší společným soužitím několika generací. Postavení členů rodiny určuje pohlaví a věk. Vážnost obou pohlaví roste s přibývajícím věkem (Hájková in Šišková, 2001). Orientace na širší rodinu je u Romů velice silná. Jak uvádí Lázníčková (Kolektiv autorů, 1999), „*uvědomíme-li si dějiny*

Romů, vidíme, že jsou historií fyzického pronásledování a útěků, v lepším případě silných asimilačních tlaků s cílem likvidace etnické a kulturní.“ Síla uvnitř komunity odjakživa chránila před zánikem.

Tradiční romskou patriarchální rodinu popisuje Hájková (in Šišková, 2001). Postavení muže je v rodinné hierarchii vyšší než ženino. Postavení ženy je ovlivňováno počtem dětí. Muž má za úkol zajistit ekonomické zázemí. Pokud nemůže rodinu hmotně zajistit, přechází tato zodpovědnost na ženu. Ta je v romské rodině v pozadí, i když má značný vliv na chod rodiny. Jejimi úkoly jsou především výchova dětí a starost o čistotu a ekonomickou stránku domácnosti. Pokud žena zemře, muž se většinou znovu ožení. Pokud zemře muž, žena se málokdy znovu provdá. Najde-li si nového partnera, musí o svolení k sňatku požádat nejstaršího syna.

3.2.1 Výchova dítěte a jeho postavení

Výchovné postoje romských rodičů se dle Hájkové (in Šišková, 2001) vyznačují silnou emocionálností a volností. Dítě je mnohem více respektováno ve svých přáních a pocitech. Dalším znakem je kolektivnost ve výchově, na níž se podílí i starší sourozenci a prarodiče. Lázničková (in Kolektiv autorů, 1999) uvádí, že většinou si rodiče přejí, aby první potomek byl syn a i další narozené děti jsou vítáni spíše synové než dcery. Dcera od rodiny odchází, kdežto syn přivede svoji ženu, tedy další pracovní sílu. Právě nejstarší syn má v rodině privilegované postavení, protože v případě úmrtí otce jej nahrazuje a musí být respektován matkou i sourozenci. Děti jsou od malička vedeny k samostatnosti. Dle Lázničkové učení probíhá každodenním kontaktem se světem dospělých. Výchova dětí je v prvních letech života hlavně na matce, otec se angažuje více ve výchově chlapců. Pokud musí zasáhnout do výchovy dcery, jde o případy, kdy si už matka neví rady.

Co se týče postavení dětí, Hájková (in Šišková, 2001) uvádí, že synové jakožto muži mají vyšší postavení než dcery. I když je nejstarší z dětí dívka, musí poslouchat nejstaršího bratra. Dcery prestiž rodiny nijak nezvyšují, ale jsou významné pomocnice svých matek. Pečují o své sourozence a učí je domácím povinnostem. Výchova dívek je zaměřena na osvojení si dovedností potřebných pro budoucí roli manželky a matky jako schopné hospodyně. Fyzickou sílu rodiny a její prestiž dle Hájkové vyjadřuje počet synů. Ti jsou zhruba od svých pěti let zasvěcováni do mužských povinností v rodině. Nejstarší bratr se podílí na výchově dětí. V nepřítomnosti rodičů je zastupuje a jeho

pravomoci jsou téměř totožné. Jako od nejstaršího, navíc muže, se od něj očekává fyzická síla a zkušenosti. Vazby mezi romskými sourozenci jsou pozitivnější a mnohem méně poznamenány rivalitou než u neromských sourozenců. Mladší cítí ke starším úctu a vnímají je jako silnou autoritu. Starší zase pocítují velkou zodpovědnost za osudy těch mladších (Hájková in Šišková, 2001).

Jak uvádí Říčan (1998), romská rodina za poslední generace zeslábla. Nesvědčí jí vytržení z klasické velkorodiny a ze soudržné obce. Nejnápadnější následek je viditelný ve vysokém počtu romských dětí v dětských domovech. Tam jsou umístovány kvůli zanedbávání v důsledku alkoholu a drogové závislosti rodičů. Dnes také není výjimkou, že mladá romská matka nenaváže s dítětem patřičný vztah a nechá je v porodnici. Dítě se tak rovněž dostává do dětského domova.

3.2.2 Romské dítě v české společnosti

Dle Říčana (1998) je romské dětství kratší než dětství neromského dítěte. Je dáno časnější pubertou. Romská učitelka Iveta Pape vidí velký rozdíl především v samotné výchově dětí romských a českých. Uvádí, že ta romská je mnohem volnější a nevytváří dítěti tak striktní hranice. To většinou vše může a nic nemusí. Nemusí neustále děkovat a prosit. Nají se a vstává, až když samo chce. Vzhledem k tomu, že je už od narození romské dítě jedno z mnoha, nekladou na něj rodiče tak jako ti čeští, individuální význam. Děti jsou dříve zapojovány do aktivit dospělých. Už od malička se účastní jejich rozhovorů a rozhodování. Dle Říčana (1998) tak malí Romové předčasně dozrávají, což je z hlediska psychologie nezdravé. Negativem duševního a charakterového vývoje romského dítěte je podle Říčana také averze majority vůči Romům. Dítě se s ní velmi brzy setkává a chápe, že tato společnost není jeho světem. Říčan ale dodává, že oproti minulosti je na tom romské dítě nesrovnatelně lépe. Především pokud jde o stravování, lékařskou péči a možnost vzdělání. Zde však autor poukazuje na problém. Protože rozdílné hodnoty života, tradice a zkušenosti staví vzdělání v životě Romů až na druhou kolej, většina romských rodičů jej podceňuje a školu chápe jako nutné zlo. V minulosti se bez vzdělání jako kočovníci obešli a v době komunismu se dalo fyzickou prací vydělat více, než když se člověk živil duševní prací. Iveta Pape také dodává, že motivace Romů ke vzdělávání souvisí s vlastní zkušeností s diskriminací na trhu práce. Jejich častým argumentem je „*Proč bych měl nutit dítě k výkonům, když ho stejně nikdo nezaměstná?*“ (Pape, 2007, s. 14). Nečas (2002) uvádí, že také vzhledem k výši poplatků dnes navštěvuje mateřské školy malé procento

romských dětí. Předškolní výchova tak probíhá v rodině, která dle Nečase není schopna dítěti poskytnout vyhovující přípravu na vstup do základní školy. Tam pak dítě musí překonávat jazykové, sociální i psychické bariéry, které jsou příčinou problémového chování a školní neúspěšnosti romských žáků. Právě jazyková bariéra je v dnešní době pro romské děti nsnadno překonatelná. Doma je s nimi komunikováno romským etnolektem češtiny, to je romštinou ovlivněnou zpravidla nespisovnou češtinou. V prostředí školy se pak setkávají se spisovnou, případně hovorovou češtinou, které často úplně nerozumí (Horváthová, Buryánek, 2002). Jak autoři dále upozorňují, neinformovanému pedagogovi se tak může projev romského dítěte jevit jako mentální retardace. Z důvodu komunikačních problémů a mylných domněnek o snížené inteligenci jsou pak romské děti přerazovány do základní školy praktické, dříve zvláštní. Děje se tak na základě vyšetření z pedagogicko-psychologické poradny. Horváthová a Buryánek však podotýkají, že testy, které posuzují školní úroveň dítěte, nejsou pro romské dítě validní, jelikož nezohledňují jeho odlišnou kulturní a sociální odlišnost.

Niterný život romského dítěte je tak charakterizován nepevným zakotvením v české společnosti, pocity méněcennosti a hledáním vlastní identity. I když je romská rodina sociálně málo hodnotná, pro dítě je jediným pevným bodem v životě. V rodině si posiluje sebevědomí, identitu a sounáležitost k vlastní skupině (Balvín a kol., 1997).

Pape (2007) o hledání identity hovoří z vlastní zkušenosti. Jako malá vyrůstala ve slovenském prostředí a ve škole byla jedinou Romkou. Za kamarády měla jenom Slováky. Četla slovenské pohádky a romsky neuměla. Identifikovala se tak jako Slovenka. Když navštěvovala své romské příbuzné, cítila se trochu cizí. Nerozuměla především jejich chování, které se od jejího tolik lišilo. A tak aby obstála v obou prostředích, musela se naučit „přepínat“. Nepřepnout, jak sama říká, by znamenalo nezapadnout. Dodává: *„Na základě osobních zkušeností mohu říct, že dítě se může naučit vést dva životy současně. Je to však velice obtížné a vyčerpávající.“* (Pape, 2007, s. 23).

3.3 Historie Vietnamců na našem území

Nástin historie Vietnamců na našem území nebude tak dlouhý jako v případě Romů. Dle Kocourka (in Šišková, 2001) totiž o počátku československo-vietnamských vztahů mluvíme teprve od roku 1950, kdy tehdejší Československo (dále jen ČSR) navázalo diplomatické vztahy s Vietnamskou demokratickou republikou (dále jen VDR).

Z období před tímto rokem nejsou známy žádné informace o pobývání většího počtu Vietnamců u nás. Vzájemná spolupráce, jak uvádí Kocourek, vyplývala především z toho, že ČSR potřebovala více pracovní síly a VDR spolupráci využívala jako možnost vzdělávání a školení vlastních pracovních sil, jelikož hospodářská a ekonomická situace stejně jako školství bylo v důsledku války ve Vietnamu v kritickém stavu. Nejvíce k nám přijížděli vietnamští studenti. Zájem byl opravdu velký, protože v mladých Vietnamcích přetrvává silná tradice vzdělanosti. Mnozí z nich v Česku žijí dodnes. V období let 1950-1989 u nás vietnamští občané pobývali na základě dvou mezivládních dohod, a to Dohody o kulturní spolupráci a Dohody o vědeckotechnické spolupráci. Na základě první z dohod k nám ročně přijížděly desítky studentů. Studovali zejména technické a ekonomické obory (Kolektiv autorů, 2006). Všichni studenti byli pod přísným dohledem vietnamského velvyslanectví. Jak uvádí Martínková (in Barešová a kol., 2010), noví přijíždějící stipendisté vždy absolvovali roční jazykovou přípravu na některé z jazykových škol a až poté byli zařazeni na příslušnou vysokou školu. Bydleli s ostatními studenty na kolejích, ale neustále byli pod dohledem vietnamské ambasády. Museli respektovat různá omezení – zákaz navazování důvěrných vztahů se studenty opačného pohlaví, oblékání západních oděvů a další. Pokud studenti zásady porušili, hrozilo jim okamžité poslání zpět do Vietnamu. Jak uvádí Kocourek (in Kolektiv autorů, 2006), v 50. - 60. letech 20. století v ČSR ročně pobývalo cca sto vietnamských studentů. Postupem času na žádost VDR Československo navýšilo množství udílených stipendií na dvě stě, od roku 1968 dokonce čtyři sta a až do 80. let byla poptávka vietnamské strany vyšší než nabídka ze strany ČSR.

Další skupinou byli praktikanti a učňové. Ti přijížděli na základě Dohody o vědeckotechnické spolupráci. Tito občané se vzdělávali především v oborech strojírenství, lehkého průmyslu a dopravě. V druhé polovině 60. let bylo přijato 2146 praktikantů. Ještě více pak zájem ze strany VDR zesílil po skončení americko-vietnamské války v roce 1973. Příprava kvalifikovaných pracovníků v určitých oblastech byla v očích vietnamské vlády klíčovým řešením obnovy a rozvoje Vietnamu po válce. Od roku 1974 byli přijímáni studenti a učňové na základě další dohody a to Dohody o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v československých organizacích (Barešová a kol., 2010). Mezi lety 1974-1977 jich do ČSR přijelo cca 5000. Jejich pobyt trval šest let, do nichž spadala šestiměsíční jazyková

příprava. Největší nárůst Vietnamců u nás můžeme zaznamenat v letech 1979-1985 (Kolektiv autorů, 2006).

Dle Martínkové (2010) vzájemné česko-vietnamské vztahy zesláblly po revoluci v roce 1989. Vietnamští studenti tehdy i přes zákaz vietnamské ambasády vydávali samizdatové časopisy informující o dění v již Československé federativní republice. Zároveň se stávali terčem útoků nacionalistických extremistů. Vietnamští občané přestali chodit do práce a do školy. Československo krátce na to přerušilo se socialistickým Vietnamem téměř všechny styky a postupně odstupovalo od mezivládních dohod.

Během devadesátých let opět začalo navazování oficiálních vztahů. Dle Barešové a kol. (2010) se však integrace vietnamské menšiny od předchozích let lišila. Uvádí, že migraci obyvatelstva už neurčovaly mezinárodní dohody. Díky volnějším pohybu v Evropě se mnoha občanům VDR rozšířila možnost cestování za prací. Řada Vietnamců zde získala živnostenský list a možnost dlouhodobého pobytu. Dále také uvádí, že k nám už nepřijížděli jen privilegovaní občané, ale i lidé z chudých provincií Vietnamu. Koncentrovali se hlavně ve větších městech a v pohraničí. Často byli zaměstnáváni v oborech, o které nebyl velký zájem, například strojírenství nebo u výrobních pásů. Značná část začala podnikat ve službách, maloobchodu nebo stánkovém prodeji. Jak uvádí Martínková (2010), nově příchozí se soustřeďovali v blízkosti těch, co už měli s českou realitou zkušenost. Tím začaly vznikat první lokální komunity, uvnitř kterých se zároveň tvořily rodinné vztahy a v polovině 90. let už dostatečně etablované etnikum stále více postupuje směrem k vnitřní strukturalizaci a autonomní stratifikaci. Dle Martínkové se základním spojujícím elementem komunity v České republice stala tržnice. Jak uvádí analytička Sociologického ústavu AV ČR Yana Leontiyeva, Vietnamci u nás již zakořenili. Většina z nich u nás má partnera, děti, případně i další členy rodiny. Dodává však, že Vietnam díky silným rodinným vazbám i nadále navštěvují minimálně jednou za rok, většinou v době oslav Nového lunárního roku, to je mezi 21. lednem a 21. únorem (dostupné z: www.czso.cz).

3.4 Vietnamská rodina

Základním prvkem fungování vietnamské rodiny je soudržnost a široká solidarita s blízkými i vzdálenými příbuznými a poslušnost dětí. Pouta ve vietnamské rodině jsou obecně mnohem pevnější než u nás. Kladou velký důraz na pomoc mezi všemi členy

rodiny. Povinností Vietnamců je postarat se o své staré rodiče. I když jsou zde v České republice, posílají svým rodičům peníze a jezdí je navštěvovat (Kolektiv autorů, 2006).

Vztahy v rámci vietnamské rodiny jsou odedávna ovlivněny čínským společenským systémem konfucianismem. Kateřina Nováková, přispívající svými články na nejznámější webovou stránku všech přátel Vietnamu, uvádí, že přesně vymezoval vztahy mezi příbuznými, kdy ideální vztah mezi rodiči a dětmi označoval termínem „synovská oddanost“. Ta, jak autorka dále uvádí, spočívala v tom, že se děti vůči rodičům musely chovat zdvořile, uctivě a v případě nemoci rodičů musely vynaložit veškeré úsilí, aby jim poskytly péči a pohodlí. Přestupky proti těmto zásadám, jako příklad uveďme nadávání rodičům, nebo dokonce ublížení na zdraví, se trestaly i smrtí. V souladu s etikou tehdejší doby rodičům za hrubé zacházení s dětmi žádné tresty nehrozily. Dost kuriózně může působit i zákon, který stanovoval pravidla truchlení při ztrátě jednoho z rodičů. Děti musely držet tříletý smutek, nosit smuteční oděv a omezit veškerou účast na společenských akcích. Pokud byly tyto zákazy porušeny, byly děti vyhnány. I v rámci dnešní rodiny, ovšem už ne tak striktně, určuje poddanství dětí vůči rodičům a ženy vůči manželovi. Nejvyšší postavení má tedy muž, který vydělává peníze. Žena už od malička podléhá muži, v dětství otci, později manželovi. Povinností ženy je starost o domácnost a rodinu (dostupné z: www.ikaros.cz). Ačkoliv jsou výše citovaná nařízení a zákony dnes již minulostí, uctivý způsob chování vůči rodičům zůstal ve Vietnamcích hluboko zakořeněn (dostupné z: www.klubhanoi.cz).

3.4.1 Vietnamská rodina v české společnosti

Dle Kocourka (in Kolektiv autorů, 2006) je rodina v prostředí nové země vystavena tlakům, mění své principy a fungování. Muži často nemají možnost uplatnit své vzdělání a ani žena nenachází příležitost k plnohodnotné seberealizaci. Další skutečností, kterou vietnamská rodina v ČR trpí, je narušení její soudržnosti. Tím, že opustila Vietnam, opustila i své rodiče a prarodiče, a má tak menší možnost dostát své povinnosti postarat se o ně.

Vietnamci se české společnosti jeví jako uzavřená skupina žijící pouze pro sebe. Dle serveru inkluzivniskola.cz nejsou však primárně uzavřeni vůči společnosti. Žijí pospolitým životem stejně jako české rodiny, navzájem si pomáhají a ovlivňují své životy, což vychází ze silné tradice dané konfucianismem. Jde o dlouhodobý kulturní a hodnotový vzorec, podle něž se Vietnamci chovají, ať žijí kdekoliv. Kocourek (in

Šišková, 2001) uvádí hlavní příčiny jejich uzavřenosti vůči okolí. V první řadě je to velká odlišnost české a vietnamské kultury, dále svou roli hraje jazyková bariéra. Dle Kocourka nejvíce ovlivňuje otevřenost Vietnamců, kteří do země přicházejí v pozdějším věku. Ti se pohybují převážně v prostoru komunity a češtinu používají pouze při komunikaci se zákazníkem, přičemž si vystačí se základními frázemi z prostředí obchodu. Vietnamci žijící v České republice od narození nebo útlého dětství s češtinou problémy nemají. Umí jí dobře mluvit i psát, jelikož odmalička navštěvují české školy a jazykové kompetence v českém jazyce si osvojují stejně jako děti české (Vasilijev in Barešová a kol., 2010). Přetrvávajícím faktorem je také dodnes fungující institut „zástupce“. S vietnamskými občany do Česka přijíždějí tak zvaný tlumočníci, kteří mají na starost vyřizování veškerých záležitostí na úradech a oficiální jednání tak neprobíhá v přímé interakci s Vietnamcem. Dle Kocourka (in Šišková, 2001) vietnamská kultura poskytuje mnoho podnětů přinejmenším k zamyšlení a je jen na nás, abychom své spoluobčany poznali více. Nutné je přistupovat k nim jako k různorodé skupině, zabývající se rozmanitou činností.

3.4.2 Vietnamské dítě v české společnosti

Dle Kocourka (in Kolektiv autorů, 2006) stojí výchova vietnamských dětí v České republice na pomezí dvou kultur. Na jednu stranu chtějí rodiče svým dětem umožnit přístup ke vzdělání a všem vymoženostem západního světa a na druhou stranu po dětech velmi často vyžadují tradiční hodnoty a vzorce chování, které jim však díky vysokému pracovnímu vytížení nestihli vštípit. Snaží se v dětech probudit rodinnou sounáležitost, vyžadují uctívání předků a dodržování tradic. Dětem, které jsou v těsném kontaktu s českou společností, jsou však tyto hodnoty cizí a nemají k nim vztah. Dle Kocourka se tak může uvnitř dítěte vyvinout pocit ambivalence jak k rodičům a k neznámé a příkazované vietnamské kultuře, tak ke kultuře české, prožívané a zakazované. V praxi se pak u vietnamských dětí objevuje kulturní dualismus, kdy se jinak chovají na poli české společnosti a jinak po příchodu domů. Nyní v Česku dospívá mladá generace Vietnamců, kteří si říkají „banánové děti“. *„Říkají nám banánové děti. Navrch žlutí, tedy vietnamští, a vespod bílí, čeští. Naši rodiče, byť žijí v České republice už dlouhá léta, jsou pevně svázáni se svou rodnou zemí. My to máme jinak,“* začíná svůj obsáhlý článek vietnamská studentka Dugong Nguyen Thi Thuy. Dívka studuje v Praze mezinárodní studia. Život na pomezí dvou kultur je složitý a velkou pomocí jí je vstřícnost rodičů, kteří jsou, jak dívka píše *„díkybohu tolerantní“* a neočekávají od ní,

že by po nich jednou převzala rodinný podnik. S takovou vstřícností se však nesetkávají všichni vietnamští potomci. Někteří rodiče je vidí jako byznysmeny. V důsledku jim pak studium humanitního oboru zakazují (dostupné z: www.lidovky.cz).

Dle Martínkové (2010) hraje vzdělání pro Vietnamce velikou roli. Tato hodnota opět vyplývá z konfuciánské tradice. Vietnamská společnost chovala ke vzdělavcům vždy velkou úctu, a proto jsou děti od malička vedeny k učení a dobrému školnímu prospěchu. Není se tak čemu divit, že vietnamské děti na českých školách dosahují velmi dobrých studijních výsledků, účastní se vědomostních soutěží a mnozí absolvují vysoké školy (Martínková, 2010).

Životy Romů a Vietnamců v České republice, stejně jako oni samotní, se v mnohém liší. Romové se od počátku své přítomnosti na našem území setkávají spíše s odmítavým postojem ze strany majority, kdežto k Vietnamcům má společnost neutrální vztah. Důvodem budou zřejmě rozdílné hodnotové systémy obou etnik, kdy česká společnost má tím svým blíže k Vietnamcům. Neuznává mimo jiné benevolentní výchovu romského dítěte, kterému není věnována tak individuální pozornost, jako je tomu v případě výchovy dítěte vietnamského. To je od malička vedeno k plnění svých povinností, dodržování stanovených pravidel a poslušnosti. Pozitivnější hodnocení si Vietnamci získávají i díky kladnému postoji ke vzdělávání a pracovnímu nasazení. Ačkoliv se ale obě etnika v mnohém liší, jedno mají jejich děti společné. A tím je život na pomezí dvou kultur.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce jsme realizovali průzkum s názvem Romové a Vietnamci očima dětí českých, prostřednictvím něhož jsme zjišťovali postoje českých dětí středního a staršího školního věku k dětem romským a vietnamským, jejich zkušenost s projevy násilí nebo slovního napadení vůči Romům a Vietnamcům a také úroveň informovanosti českých dětí o těchto dvou menšinách.

Jak uvádí Chráska (1988; 2006), o průzkum se jedná v případě, pokud otázka, na níž hledáme odpověď, nevyjadřuje vztah mezi proměnnými. Jelikož průzkum zjišťuje daný stav v určité oblasti, neumožňuje vyslovit hypotézu, ale při jeho řešení si stanovujeme například výzkumné otázky nebo pracovní předpoklady, které není nutné statisticky ověřovat.

4.1 Cíl průzkumu, formulace předpokladů

Cílem průzkumu bylo zjistit, jak české děti hodnotí své romské a vietnamské vrstevníky, jaké jsou jejich zkušenosti v interakci s těmito dětmi a jaké jsou jejich stávající informace týkající se těchto dvou menšin. Vzhledem k tomu, že byl průzkumný soubor rozdělen do dvou skupin dle věku a pohlaví, všimli jsme si i možných rozdílů mezi danými skupinami. Po prostudování odborné literatury před zahájením průzkumu jsme stanovili předpoklady, které jsme prostřednictvím průzkumu ověřovali. Cílem bylo za pomoci získaných výsledků tyto předpoklady potvrdit, či vyvrátit.

Předpoklad 1. týkající se zkušeností:

S negativním postojem a chováním vůči Romům nebo Vietnamcům bude mít zkušenost více než polovina dotazovaných respondentů.

Předpoklad 2. týkající se postojů:

Děti budou kladněji hodnotit vietnamské spoluobčany.

Předpoklad 3. týkající se informovanosti:

Informovanost českých dětí o Romech a Vietnamcích je nízká a jejich názor podléhá názoru většinové společnosti.

4.2 Charakteristika průzkumného souboru

Soubor tvořili žáci 5., 6., 8. a 9. ročníků tří základních škol ve Znojmě. Byl rozdělen na skupinu respondentů ve věku 9-12 let, žáci středního školního věku, a na skupinu respondentů ve věku 13-16 let, žáci staršího školního věku. U každé ze skupin jsme ve vybraných případech sledovali rozdíly u děvčat a chlapců. Průzkumného šetření se zúčastnilo dohromady 283 respondentů v zastoupení 148 žáků středního školního věku a 135 žáků staršího školního věku. Vzhledem k pohlaví byly obě skupiny zastoupeny téměř srovnatelně. Počet chlapců středního školního věku činil 72, dívek 76. Ve skupině dětí staršího školního věku bylo chlapců 68 a dívek 67.

4.3 Použitá metoda

Pro sběr dat jsme zvolili dotazník. Dotazník je z časového hlediska výhodný a umožňuje hromadný sběr údajů. Vzhledem k poměrně vysokému počtu respondentů, které jsme oslovili, se nám tato metoda jevila jako nejvhodnější.

Dotazník obsahoval 17 otázek. První dvě se dotazovaly na věk a pohlaví. Následujícími 15 otázkami jsme zjišťovali informace potřebné pro ověření námi předem stanovených předpokladů. Zvolili jsme 3 uzavřené a 12 otevřených otázek. Výhodou otevřených otázek je získání neomezeného množství informací a hlubší proniknutí ke sledovaným jevům než nabízí forma otázek uzavřených. Nevýhodou je právě jejich volnost a s ní spojené náročnější vyhodnocování. Během našeho šetření téměř všechny děti odpovídaly stručně a stávalo se, že na některé otázky neodpověděly vůbec. Jak uvádí Chráska (2007), výpovědní hodnota otevřených otázek značně závisí na dovednosti a ochotě respondentů se vyjadřovat. Z celkového počtu 300 distribuovaných dotazníků jsme zpět ke zpracování získali 283. Dotazník, prostřednictvím kterého jsme realizovali sběr dat, je k nahlédnutí v příloze č. 1.

4.4 Interpretace výsledků

Interpretace výsledků je rozdělena do tří oddílů podle předpokladů, které jsme si stanovili. První oddíl interpretuje výsledky otázek týkajících se postojů, druhý týkajících se zkušeností a třetí informovanosti. Vzhledem k tomu, že jsme sledovali jednak rozdíly vzhledem k věku, ale u některých otázek i vzhledem k pohlaví, doplnili jsme interpretaci výsledku každé otázky tabulkou a grafem pro lepší orientaci a přehlednost.

4.4.1 Zkušenost

Otázka č. 1 zjišťovala osobní zkušenosti českých dětí s Romem nebo Vietnamcem

Na otázku odpověděli všichni respondenti a osobní zkušenost uvedlo u žáků středního školního věku 77% dotazovaných a u žáků staršího školního věku 82% dotazovaných. Co se týče pohlaví, hodnoty jsou téměř srovnatelné.

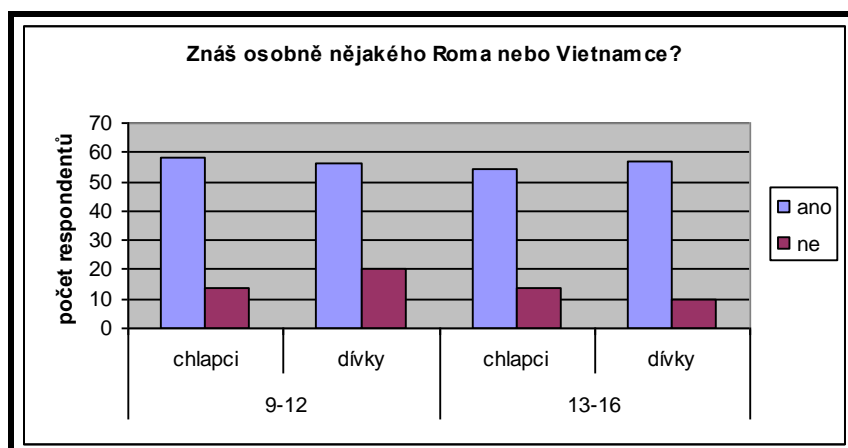
Dle informací získaných z webových stránek Českého statistického úřadu se po posledním sčítání lidu v roce 2011 na Znojemsku k romské národnosti hlásí 6 občanů a k vietnamské 263. Ve skutečnosti je počet obyvatel romského etnika vyšší, ale jelikož se většina Romů hlásí k národnosti české či slovenské, které byly k výběru mimo jiné uvedeny, nelze jej přesně určit (dostupné z: www.czso.cz).

Myslíme si, že dotazované děti mají osobní zkušenosti s romskými a vietnamskými dětmi především z prostředí školy. Podle informací, které uvádí server inkluzivniskola.cz, studovalo ve školním roce 2009/2010 na českých základních školách z celkového počtu 794 459 žáků 13 839 cizinců. Největší zastoupení měla národnost vietnamská, přesně šlo o 6 278 žáků (23%) (dostupné z: www.inkluzivniskola.cz). Podíl romských žáků na základních školách nelze s přesností určit, jelikož neexistují přesné statistické údaje o počtu Romů ve vzdělávacím procesu. Dle demografa Václava Srba žije v České republice 37 000 romských dětí ve věku 6-14 let, tedy základní školou povinných (Hajská, dostupné z: www.epolis.cz).

Tabulka č. 1

Znáš osobně nějakého Roma nebo Vietnamce?	9-12		13-16	
	Chlapci	dívky	chlapci	dívky
ano	58	56	54	57
ne	14	20	14	10

Graf č. 1

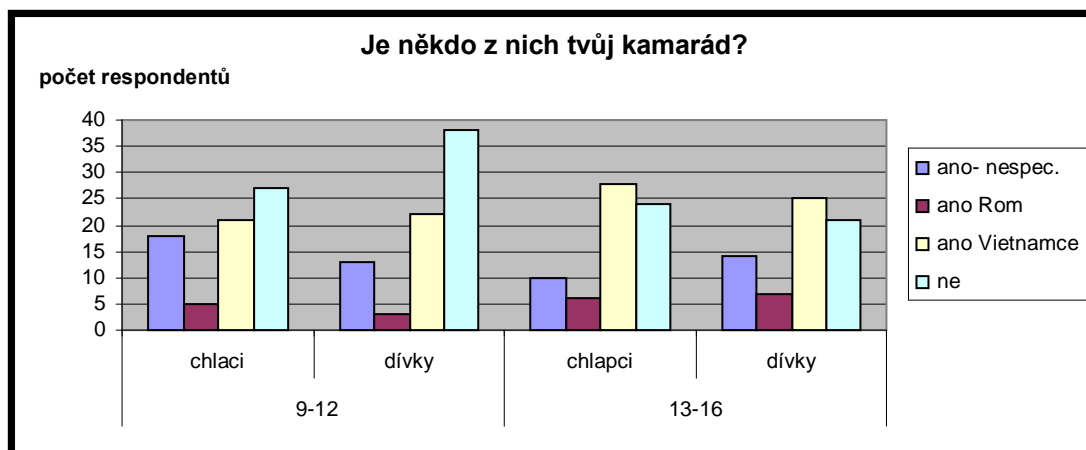
Otázka č. 2 zjišťovala, zda žáci mají mezi Romy nebo Vietnamci kamaráda

Ze 148 žáků středního školního věku má mezi Romy nebo Vietnamci kamaráda 82 z nich a ze 135 žáků staršího školního věku 90. Jedná se o poměrně vysoká čísla. Jak ukazuje graf č. 2 i tabulka č. 2, více se české děti kamarádí s dětmi vietnamskými. Domníváme se, že důvodem je celospolečensky kladnější postoj vůči vietnamské menšině, který děti vnímají a jako členové „české in-group“ jej také vyjadřují. Romové jsou vlivem různých historických procedur a sociálních důvodů vnímáni jako sociokulturně znevýhodněná skupina a postoj české společnosti je spíše odmítavý.

Tabulka č. 2

		Je někdo z nich tvůj kamarád?			
		9-12		13-16	
		chlapci	dívky	chlapci	dívky
ano	nespecifikováno	18	13	10	14
	Rom	5	3	6	7
	Vietnamec	21	22	28	25
ne		27	38	24	21

Graf č. 2

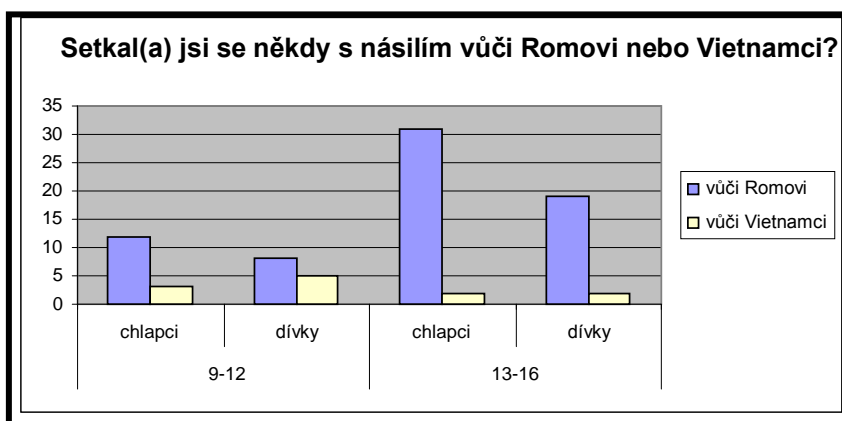
Otázka č.8 zjišťovala, zda se děti někdy setkaly s násilím vůči Romovi či Vietnamci

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 277. Z toho 44% uvedlo odpověď nesetkal(a). Zbylých 56% dětí z celkového počtu respondentů se s určitou formou násilí setkalo. Jak je možné vyčíst z tabulky č. 3 a grafu č. 3 u obou věkových kategorií, s násilím se častěji setkali chlapci. Důvodem může být svéráznější řešení konfliktů v chlapeckém kolektivu. Spory řeší výhrůzkami nebo fyzickým násilím. Dívky hledají spíše kompromisní řešení. Z grafu je také dobře čitelné, že žáci ve věku 13-16 let se s násilím setkali mnohem více než žáci mladší kategorie. Domníváme se, že v tomto případě nelze hovořit jen o konfliktech na půdě školy, ale je nutné dívat se na problém z širšího úhlu pohledu. S rostoucím věkem děti stále více vyžadují větší samostatnost a volnost. Odpoutávají se od rodiny a vzhledem k tomu, že svůj volný čas již mohou trávit samy, aniž by byly rodiči hlídány, je možné, že se s určitou formou násilí setkávají i venku, například v rámci nějaké party. Jak uvádí Vágnerová (2001), násilí se může objevit jako prostředek získání určité pozice v kolektivu, nebo také jako odpověď na nedodržení konformity skupiny. V takovém případě může dojít ze strany vrstevníků k odmítání až terorizování dítěte, které nevyhovuje jejich představám. V úvahu bychom také mohli brát, že žáci do odpovědi zahrnuli nejenom osobní zkušenosti, ale i zkušenosti, které mají ze sdělovacích prostředků, kde se v dnešní době násilí objevuje ve velké míře.

Tabulka č. 3

Setkal(a) jsi se někdy s násilím vůči Romovi nebo Vietnamci?				
	9-12		13-16	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky
vůči Romovi	12	8	31	19
vůči Vietnamci	3	5	2	2

Graf č. 3

4.4.2 Postoje

Otázka č. 3 v návaznosti na otázku č. 2. (Máš mezi Romy nebo Vietnamci kamaráda?) zjišťovala, co na tomto kamarádovi děti obdivují.

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 83. Nejčastější odpověď byla rodný jazyk a ve všech případech šlo o respondenty, kteří v předchozí otázce uvedli za svého kamaráda Vietnamce (tabulka č.; graf č. 4). Myslíme si, že české děti, které jsou zvyklé se s vietnamskými potkávat dnes a denně ve škole už od počátku své povinné školní docházky, někdy dokonce od mateřské školy, je berou jako „Čechy“. Jsou zvyklé, že vietnamský kamarád mluví česky a jeho znalost vietnamštiny považují za něco obdivuhodného. Pro většinu vietnamských dětí žijících v Česku od raného dětství, nebo pro ty, které se zde narodily, je přirozené se v českých podmínkách dorozumívat prostřednictvím českého jazyka. Jejich rodiče se však snaží, aby si svůj vietnamský původ uvědomovaly. Dbají u svých dětí na znalost kultury, tradic a jazyka.

U následujících 21 odpovědí přívětivost a laskavost byla národnost kamaráda určena u 13 respondentů, ve všech případech šlo o kamaráda vietnamského (tabulka č. 4; graf č. 4). Tyto vlastnosti platí nejenom pro vietnamské děti, ale i dospělé. Při interakci

s Vietnamcem, pokud nepůjde o nějaký konflikt, se z jeho strany setkáme s přívětivým jednáním. Většina z nás má zkušenosti především s vietnamskými prodejci. Uznejme, že jsou někdy ochotní a přívětiví až moc.

U odpovědi výtvarné nadání byla národnost kamaráda určena pouze ve dvou případech, v nichž se jednalo o Romy. Tito dva kamarádi nejspíš potvrzují, že Romové jsou opravdu jak hudebně, tak výtvarně nadaní.

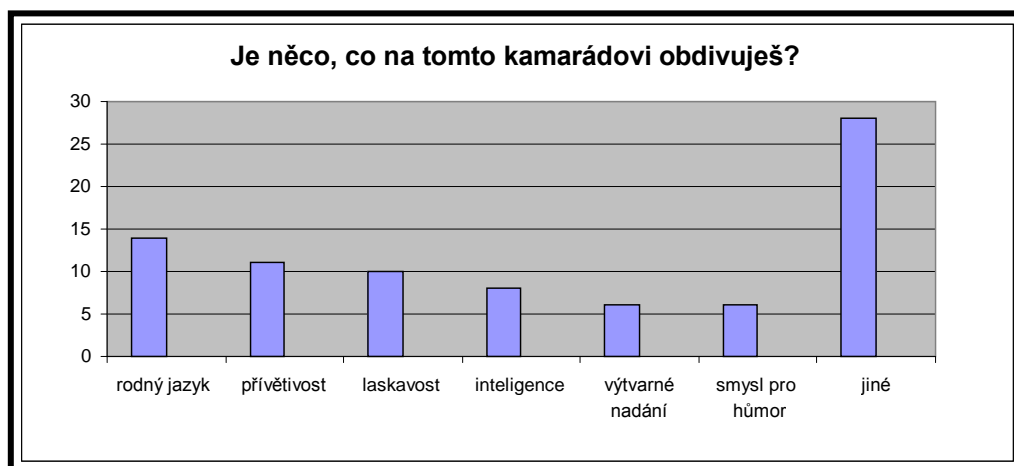
U zbylých odpovědí respondenti v předchozí otázce zvolili odpověď ano, avšak národnost kamaráda již nevedli. Z tohoto tedy nelze usoudit, které národnosti danou vlastnost přisuzují. Ostatní odpovědi, které se vyskytovaly jednotlivě, například odvaha, skromnost, nekrade a další lze najít v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 2.

Většina dětí se zaměřovala k povahovým vlastnostem nebo k viditelným projevům chování, které jsou jim, jak uvádí Vágnerová (2012), buď příjemné či nikoliv.

Tabulka č. 4

Je něco, co na tomto kamarádovi obdivuješ?	
rodný jazyk	14
přívětivost	11
laskavost	10
inteligence	8
výtvarné nadání	6
smysl pro humor	6

Graf č. 4

Otázka č. 4 v návaznosti na č. 2 (Máš mezi Romy nebo Vietnamci kamaráda?)

zjišťovala, co na tomto kamarádovi dětem vadí

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 21. Nejčastější odpovědi lze vyčíst z tabulky č. 5 a grafu č. 5. U odpovědi hlučnost byli uvedeni ve všech případech Romové, u odpovědi hrubost byl ve dvou případech uveden Rom a u odpovědi kouření byl v jednom případě uveden Vietnamec. Děti si ve skupině tvoří určitou pozici, která je závislá na hodnocení ostatních členů. Dětem jak ve středním, tak starším školním věku imponují na kamarádovi vlastnosti, jako je sebevědomí a odvaha, musejí však být prezentovány neagresivním způsobem, například schopností prosadit se nebo ochotou pomoci druhému.

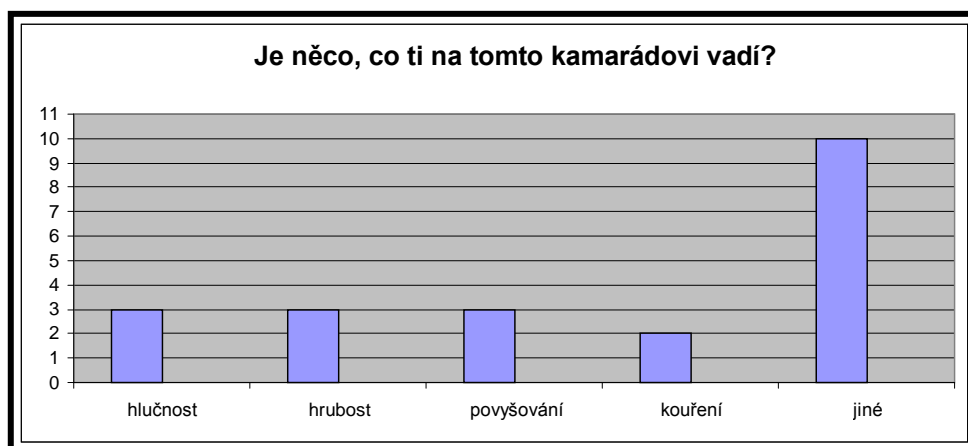
U zbylých odpovědí respondenti v otázce č. 2 zvolili odpověď ano, avšak národnost kamaráda již nevedli. Z tohoto tedy nelze usoudit, které národnosti danou vlastnost přisuzují. Kategorie jiné zahrnuje odpovědi, které se vyskytovaly jednotlivě, například vztahovačnost, urážlivost, upovídánost a další. Všechny odpovědi lze najít v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 3.

I v případě této otázky korespondují odpovědi s tvrzením Vágnerové (2012). To znamená, že se děti zaměřují na viditelné projevy chování, které jim jsou v tomto případě nepříjemné.

Tabulka č. 5

Je něco, co ti na tomto kamarádovi vadí?	
hlučnost	3
hrubost	3
kouření	2
jiné	11

Graf č. 5

Otázka č. 5 zjišťovala, zda si děti myslí, že jsou v naší zemi méně oblíbení Romové, nebo Vietnamci. Druhá část otázky zjišťovala, zda se s tímto názorem ztotožňují

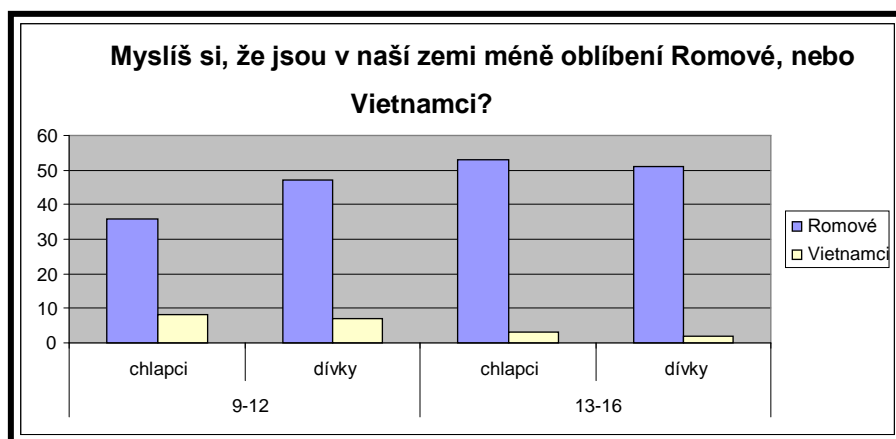
Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 233. Z toho 8% uvedlo odpověď nevím. Ze zbylých 92% si 80% dětí myslí, že česká společnost hodnotí negativněji Romy a 12% zvolilo odpověď Vietnamci (tabulka č. 6; graf č. 6). Co se týče dětí příklánějících se k Romům, počty u obou věkových kategorií se významně neliší. Již děti ve středním školním věku vnímají názor většinové společnosti a je tak možné, že se s ním při vlastním hodnocení budou ztotožňovat. Počet děvčat je u obou věkových kategorií stejný. Naopak znatelný rozdíl, a to ve směru zvýšení, lze pozorovat u chlapců s přibývajícím věkem. Je možné, že svou roli hraje, jak uvádí Janošová (2008), pozdější dospívání chlapců v oblasti rozhodování a schopnosti vyslovit vlastní názor.

Na druhou část otázky odpovědělo jen 13 respondentů, z nichž 8 uvedlo Romy a 5 uvedlo Vietnamce.

Tabulka č. 6

Myslíš si, že jsou v naší zemi méně oblíbení Romové, nebo Vietnamci?				
	9-12		13-16	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky
Romové	36	47	53	51
Vietnamci	8	7	3	2

Graf č. 6

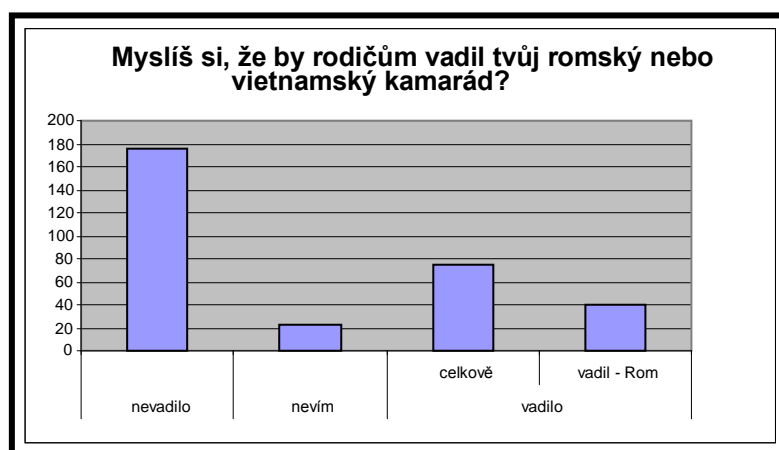
Otázka č. 7 zjišťovala, co si děti myslí o názoru svých rodičů na volbu kamaráda jiného etnika

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 272. 8% uvedlo odpověď nevím. 64% si myslí, že by rodičům kamarád odlišného etnika nevadil. 28% si myslí, že by rodiče s kamarádem jiného etnika nesouhlasili (tabulka č. 7; graf č. 7). V odpovědích se objevil nesouhlas pouze v případě kamarádství s Romem. Domníváme se, že nižší počet u dětí staršího školního věku můžeme vysvětlit postupným oslabováním výsadního postavení rodičů. Děti jsou samostatnější a kritičtější, už se tolik neupínají na názor dospělého. S negativním názorem na vietnamského kamaráda ze strany rodičů by se dle mínění respondentů nesetkal žádný z nich. Myslíme si, že se zde opět projevuje celkový postoj společnosti k daným etnikům a to, jak jej dítě vnímá. Vzhledem k tvrzení Tesaře (2007) se domníváme, že se v rámci hodnocení vlastní a cizí skupiny projevuje tendence chovat se zaujatě k příslušníkům cizí skupiny.

Tabulka č. 7

Myslíš si, že by rodičům vadilo, kdyby byl tvůj kamarád Rom nebo Vietnamec?			
nevadilo	nevím	vadilo	
		celkově	vadil - Rom
175	22	35	40

Graf č. 7

Otázka č. 10 zjišťovala mínění dětí o typické vlastnosti Romů

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 258. 18% uvedlo odpověď nevím. Ze zbylých 82% lze ty nejčastější vyčíst z tabulky č. 8 a grafu č. 8. Mínění respondentů o typických vlastnostech Romů je u obou věkových kategorií spíše negativní. Ve většině případů děti uvedly vnitřní vlastnosti nebo projevy chování. Vlastnosti jako hlučnost, nevychovanost, agresivita jsou nejspíše odrazem silného temperamentu Romů. Na rozdíl od české výchovy v rodině je ta romská benevolentnější. Potomci Romů nejsou zvyklí na dodržování striktních pravidel jako děti české. Například chodí spát a jedit, až když ony samy chtějí, nebo také bývají přítomni u rozhovorů dospělých, do kterých mohou kdykoli vstoupit a projevit svůj názor. V českém prostředí, které je naopak zvyklé vychovávat děti k dodržování určitého režimu, pak působí přirozené romské chování pohoršení.

Odpověď tmavá pleť samozřejmě nelze považovat za negativní vlastnost. Jedná se o vnější tělesný znak, který 9 respondentů považuje za typickou vlastnost. Je trochu zarážející, že více takto odpovídaly děti starší. Myslíme si, že by ve svém věku již mohly vědět, že se nejedná o vlastnost, ale o charakteristiku vnější. Zároveň se domníváme, že se u starších žáků projevuje větší tendence odlišovat se od ostatních.

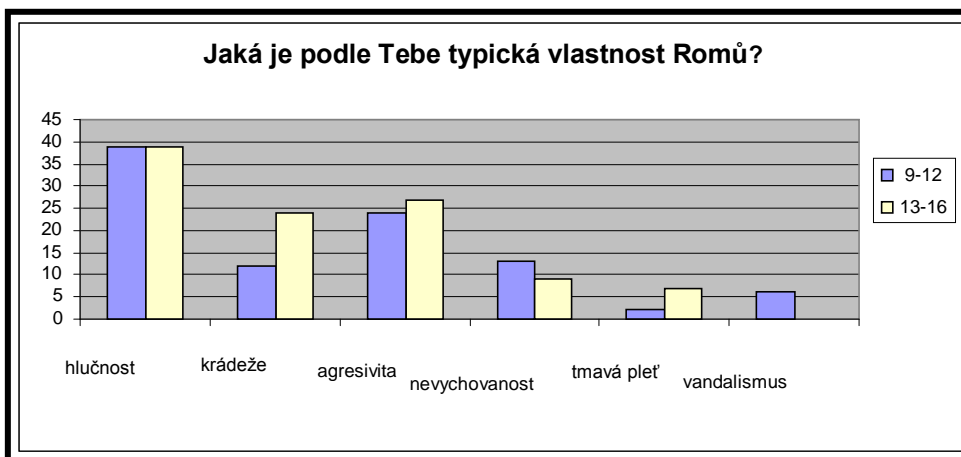
Další odpovědi, které již v tabulce a grafu zahrnuty nejsou, se vyskytovaly v malém množství. Jsou zaznamenány v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 4. Téměř ve všech zbylých odpovědích se opět jednalo o negativní vlastnosti. Jen v minimu vzorku se objevilo mínění o kladné či nevyhraněné vlastnosti, například bojovnost, svéhlavost. I tyto vlastnosti, se kterými se u Romů můžeme setkat, lze považovat za projev

temperamentu. Několik málo žáků uvedlo hudební nadání. Se zmínkami o tom, že jím Romové opravdu oplývají, se můžeme setkat v mnoha publikacích. (Mann 2001; Davidová 1995; Kolektiv autorů 1999)

Tabulka č. 8

Jaká je podle Tebe typická vlastnost Romů?		
	9-12	13-16
hlučnost	39	39
krádeže	12	24
agresivita	24	27
nevychovanost	13	9
tmavá pleť	2	7
vandalismus	7	0

Graf č. 8

Otázka č. 11 zjišťovala mínění dětí o typické vlastnosti Vietnamců

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 254. 25% z nich uvedlo odpověď nevím. Ze zbylých 75% lze ty nejčastější vyčíst z tabulky č. 9 a grafu č. 9. Mínění respondentů o typických vlastnostech Vietnamců dle našeho názoru již nevykazuje takovou negaci. Nejčastější odpovědí dětí byl obchod. Obchod nelze považovat za vlastnost, domníváme se, že děti tuto odpověď volily z důvodu toho, že se nejčastěji setkávají s Vietnamci jako se stánkovými prodejci.

I v případě dotazu na Vietnamce se objevila odpověď týkající se odlišného vzhledu. Konkrétně u 11 respondentů, jejichž odpovědi byly šikmé oči, jiná pleť, tmavé vlasy.

I zde byl počet žáků uvádějících tuto odpověď vyšší v kategorii 13-16 let a stejná je i naše domněnka o vyšší tendenci vzájemného odlišování.

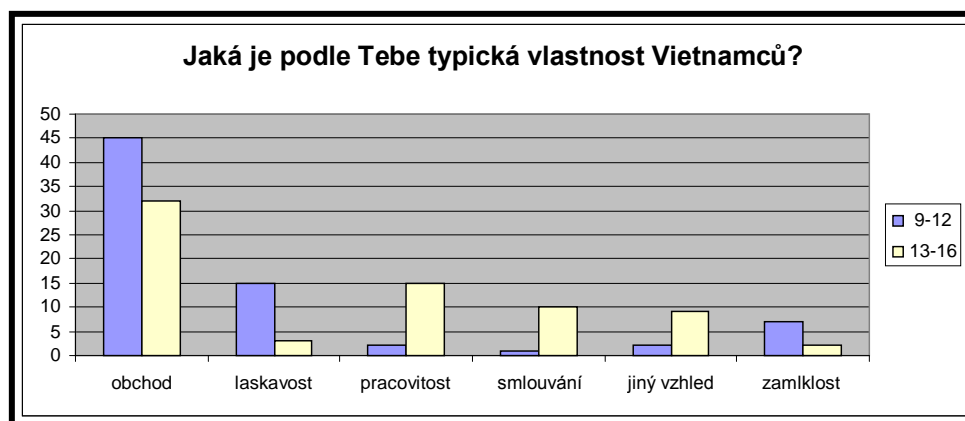
Jak již bylo uvedeno, domníváme se, že se děti s Vietnamci setkávají především coby s prodejci. V centru města Znojma je velká koncentrace vietnamských obchodů již od počátků 90. let 20. století. Tehdy se Vietnamci usazovali ve velkých městech a v pohraničí (Kolektiv autorů, 2006). Z vlastní zkušenosti víme, že jsou prodejci vždy starostliví a ochotní zákazníkovi maximálně vyhovět. Myslíme si, že české děti vnímají ochotu vietnamských prodejců také, jen si ji vykládají rozdílně. Zatímco žáci ve věku 9-12 let vnímají jejich chování jako laskavé, žáci ve věku 13-16 let už na Vietnamce nahlíží kritičtěji. Rozumí, že prodejci svým jednáním sledují zisky. Zároveň je hodnotí jako pracovité, jimiž Vietnamci bez pochyb jsou. Kocourek (in Kolektiv autorů 2006) uvádí, že vietnamští rodiče často svěřují své děti do celodenní péče českým ženám, jelikož čas tráví v zaměstnání až do večerních hodin.

Ostatní odpovědi, které již v tabulce a grafu zahrnuty nejsou, se vyskytovaly v malém množství. Jsou zaznamenány v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 5.

Tabulka č. 9

Jaká je podle Tebe typická vlastnost Vietnamců?		
	9-12	13-16
obchod	45	32
laskavost	15	3
pracovitost	2	15
smlouvání	1	10
jiný vzhled	2	9
zamlklost	7	2

Graf č. 9

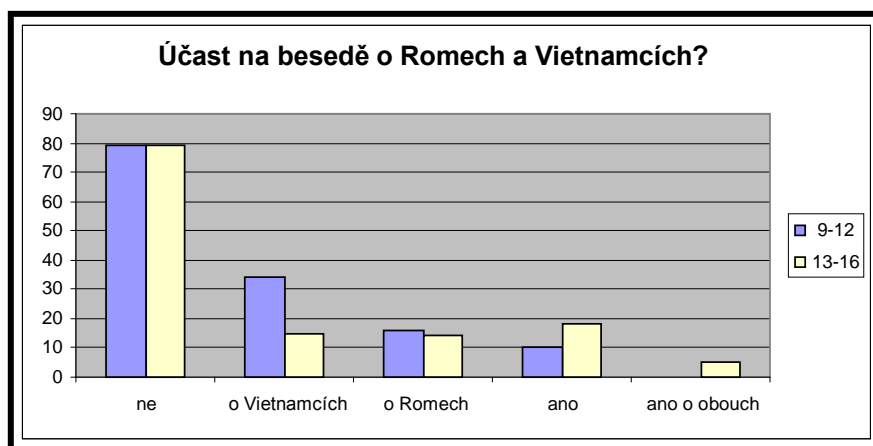
Otázka č. 14 zjišťovala, zda by děti v případě možnosti získat další informace například účasti na besedě o daných národnostech této využily

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 270. 58% by nemělo zájem získat další informace. 112 respondentů, tedy 41%, by možnost zúčastnit se nějaké besedy využilo (tabulka č. 10; graf č. 10). Více dětí by mělo zájem o informace o Vietnamcích. Možná právě proto, že se s vietnamskými dětmi setkávají na školách ve větší míře než s romskými, obdivují je pro jejich odlišnost, jejich původ, zvyky a tradice, které jsou pro ně cizí. Domníváme se, že důvodem nižšího zájmu o Romy je, ač jsou jejich tradice a kultura také velmi zajímavé, celospolečensky spíše negativní přístup k této menšině, kdy se děti spokojí s hodnocením Romů prostřednictvím předsudků a stereotypů a dále už nemají zájem vidět je v jejich individualitě.

Tabulka č. 10

Pokud by se v blízkosti tvého bydliště konala beseda o Romech či Vietnamcích, zúčastnil(a) by jsi se?		
	9-12	13-16
ne	79	79
o Vietnamcích	34	15
o Romech	16	14
ano	10	18
ano o obou	0	5

Graf č. 10

Otázka č. 15 zjišťovala, zda u dětí hraje při výběru přátel roli jejich původ

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 275. Z toho 83% uvedlo odpověď nehraje. U zbývajících 39 respondentů, tedy 17%, původ kamaráda roli hraje. Z těchto dětí 9 uvedlo konkrétně Roma (tabulka č. 11; graf č. 11). Důležitými faktory, které u žáků středního i staršího školního věku hrají při výběru přátel roli, jsou sympatie a vliv. Dle Vágnerové (2001) si děti vybírají za kamarády jedince sociálně úspěšné a mající ve skupině určité postavení. Vzhledem k sociokulturně nižšímu postavení Romů ve společnosti a zřejmě i vlivem rozdílných hodnotových systémů nedosahují romské děti tak vysokého statusu jako děti vietnamské.

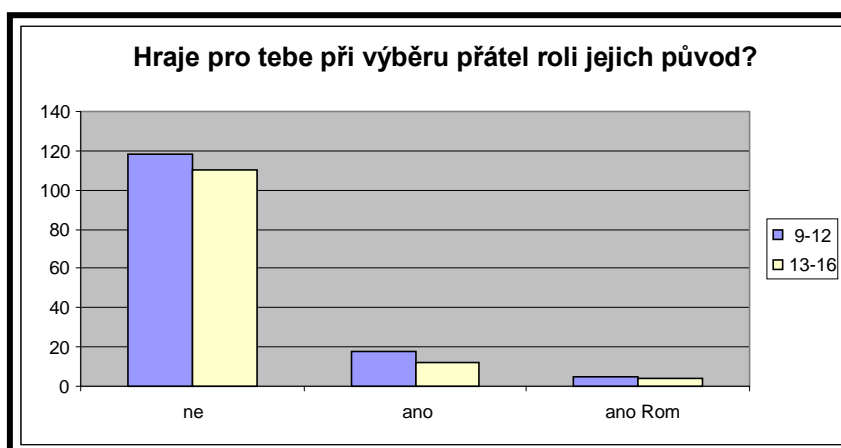
Možným důvodem kladných odpovědí může být i to, že v pubertě je pozorování a odlišování se od ostatních nejintenzivnější. Jelikož jsou romské i vietnamské děti odlišné také vzhledově, mohou být terčem takzvaného značkování, na které upozorňuje taktéž Vágnerová. Značkování slouží dětem k diferenciaci v rámci skupiny. Etnicky odlišné děti mohou být označovány neoficiálními názvy, takzvanými etnofaulismy. Jedná se o legrační nebo vulgární označení, například Romové bývají označováni jako přičmoudlí nebo Vietnamci jako rákosníci (Průcha, 2007).

Tabulka č. 11

Hraje pro tebe při výběru přátel roli jejich původ?		
	9-12	13-16
Ne	118	110
Ano	18	12
ano Rom	5	4

Graf č. 11

4.4.3 Informovanost

Otázka č. 6 zjišťovala, kde děti získaly info, které o daných národnostech mají

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřili všichni (tabulka č. 12; graf č. 12). Děti měly na výběr ze čtyř možností a mohly označit libovolný počet odpovědí. Nejčastěji se s informacemi o daných národnostech setkaly v médiích. V tomto případě souhlasíme s tvrzením Hayesové (2003), která uvádí, že pro vytváření pozitivních i negativních hodnot, včetně předsudků, je rozhodující vliv kultury prostředí, v kterém dítě žije. Otázka menšin, především té Romské, je v médiích diskutována téměř každý den. Jedná se o zprávy z měst, kde je větší koncentrace Romů a mluví se zejména o nepokojích a problémovém soužití s majoritou. Informace bývají bohužel často bulvární a překroucené. České děti se zřídka v televizi nebo na internetu mají možnost setkat s informacemi o romských osobnostech, například spisovatelce Eleně Lackové, básníkovi Vladu Bláhovi nebo zpěvačce Ivetě Kováčové. Jen jedna z dotazovaných dívek se zmínila o Věře Bílé.

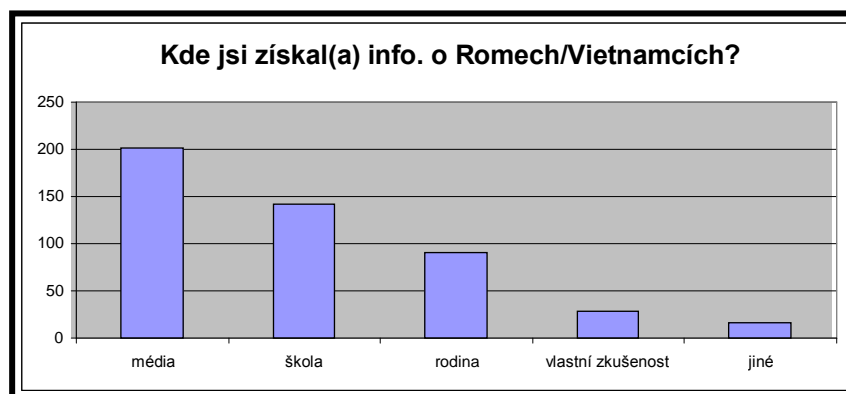
Domníváme se, že s Vietnamci se v médiích setkáváme nejčastěji ve spojení s kontrolami jejich tržnic, v horším případě je medializováno odhalení nějaké vietnamské pěstírny marihuany. Za zmínku stojí článek z 28. března 2013 „*Uznání Vietnamců za menšinu mohou zhatit obchody s drogami*“ dostupný na serveru novinky.cz, který souvisí s aktuálním projednáváním uznání vietnamské komunity v České republice za národnostní menšinu. Nynější ministr vnitra vidí zásadní překážku právě v rozsáhlé vietnamské narkomafii. Nedávno, 1. března 2013, se na internetu objevil ale i optimističtější článek s názvem „*Banánové děti již nechťejí jít ve šlépějích svých rodičů*“ (dostupné z: www.novinky.cz). Autorka článku Zuzana Musálková píše o třech vietnamských dětech a o tom, jak se jim žije v České republice. Podobných článků se na internetu bohužel nevyskytuje moc. Polovina respondentů zvolila odpověď škola. Domníváme se, že se jedná o informace získané v rámci multikulturní výchovy. V České republice je od počátku 90. let realizována na druhém stupni základních škol. Jako jedno z průřezových témat je ukotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Jak však podotýká Kolektiv autorů (2008), prozatímní tendence multikulturní výchovy směřují pouze k předávání informací o etnických menšinách, nikoliv k osobnostnímu přístupu.

Žáci, kteří zvolili odpověď rodina, nejspíše hovoří o menšinách doma s rodiči. Otázkou je, zda se jedná o informace podporující toleranci a pozitivní přístup, nebo takové, které u dětí pěstují stereotypy a negativní postoje k etnickým menšinám. Odpověď jiné označilo 44 respondentů, z čehož se ve 28 případech objevila odpověď vlastní zkušenost. Tu označilo 12 dětí středního školního věku a 16 dětí staršího školního věku. Jedná se nejspíše o zkušenost z prostředí školy nebo bydliště.

Tabulka č. 12

Kde jsi získala informace o Romech/Vietnamicích?	
média	202
škola	142
rodina	91
vlastní zkušenost	28
jiné	16

Graf č. 12

Otázka č. 9 zjišťovala znalosti dětí z oblasti kultur daných národů

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 242. 76% uvedlo odpověď neznám. Ze zbylých 24% odpovědí lze ty nejčastější vyčíst z tabulky č. 13 a grafu č. 13. Dle stručných a obecných odpovědí se domníváme, že děti hlubší poznatky o kulturách daných národů nemají. Zaujala nás odpověď jedné třináctileté dívky, která zněla, „Úmrtí v rodině, dívky nesmí tančit, muži si musí nechat narůst vousy.“ Při studiu literatury o Romech se můžeme v souvislosti s tradicemi spojenými s úmrtím rodinného příslušníka setkat s tím, že zpěv a tanec byl zakázán a vdova a dcery zemřelého si musely ostříhat vlasy (Davidová, 1995; Šišková, 2001; Kolektiv autorů 1999). Takové tradice se dodržují v některých rodinách dodnes. O povinnosti mužů nechat si narůst vousy jsme se nedočetli.

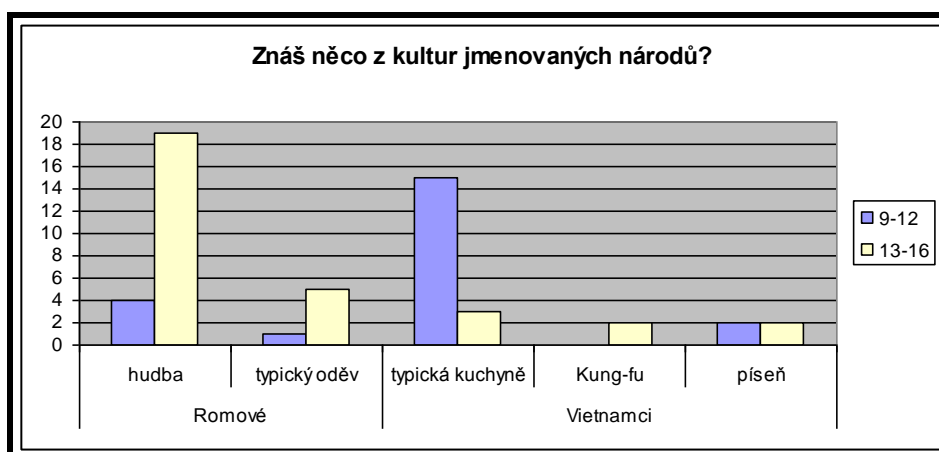
Domníváme se, že nejčastější odpověď, kterou uváděli starší žáci, lze vysvětlit tím, že je v dnešní době poměrně známá romská skupina Gipsy.cz. Přímo její název však nikdo neuvedl. Nejčastější odpovědi (vietnamské jídlo, hůlky, nudle) mladších žáků jsme shrnuli do jedné kategorie. Myslíme si, že děti mají pravdu, jelikož tak jako naše vepřo knedlo zelo patří k české kultuře, hůlky a nudle patří k některým kulturám asijským, tedy i k Vietnamcům.

Ostatní odpovědi, které již v tabulce a grafu zahrnuty nejsou, se vyskytovaly v malém množství. Jsou zaznamenány v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 6.

Tabulka č. 13

Znáš něco z kultur jmenovaných národů?			
		9-12	13-16
Romové	hudba	4	19
	typický oděv	1	5
Vietnamci	typická kuchyně	15	3
	Kung-fu	0	2
	píseň	2	2

Graf č. 13

Otázka č. 12 zjišťovala informovanost o přítomnosti Romů na našem území

Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 260. 52% uvedlo odpověď nevím. Ze zbylých 48% odpovědí lze ty nejčastější vyčíst z tabulky č. 14 a grafu č. 14. Všechny nejčastější odpovědi, až na odpověď o sociálních dávkách, lze považovat za správné. Pokud bychom se opět obrátili na příslušnou literaturu, zjistili bychom, že Romové opravdu nemají svoji vlastní zemi a během svého putování po cizích zemích se většinou setkávali s odmítavým postojem nebo vyháněním (Nečas 2002; Kolektiv autorů 1999).

K otázce se více vyjadřovali žáci staršího školního věku. Ti o přítomnosti Romů v naší zemi přemýšlí již více kriticky. Vědí, že jde o kočovný národ a zároveň již více jak žáci mladší hodnotí důvody, proč se někteří Romové usadili právě zde. Myslíme si, že názor o čerpání sociálních dávek děti přejaly od dospělých. Primární důvod jejich pobytu to

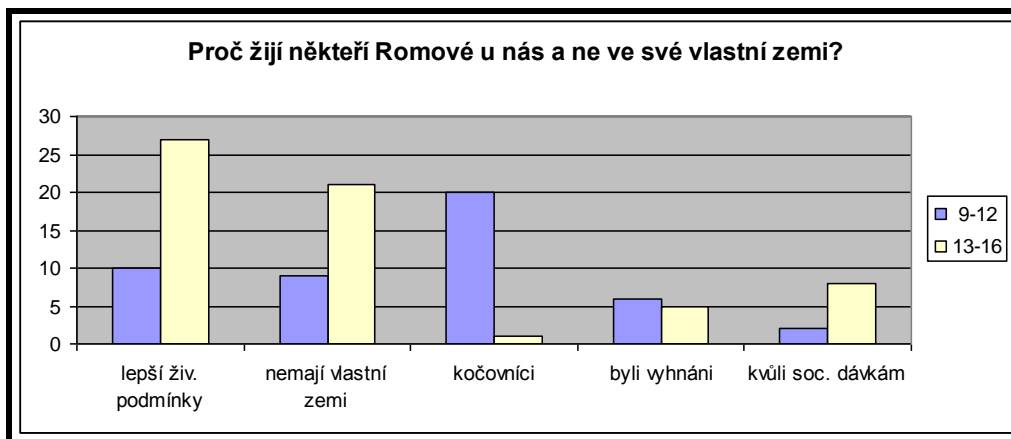
jistě nebyl, ale jak uvádí Nečas (2002), je pravda, že mnoho početných romských rodin dnes příspěvky čerpá jako legitimní zdroj obživy a do zaměstnání se nehlásí.

Vzhledem k tomu, že se z celkového počtu respondentů k otázce správně vyjádřilo pouze 35%, myslíme si, že informovanost českých dětí o přítomnosti Romů v naší zemi je nízká. Ostatní odpovědi, které již v tabulce a grafu zahrnuty nejsou, se vyskytovaly v malém množství. Jsou zaznamenány v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 7.

Tabulka č. 14

Proč žijí někteří Romové u nás a ne ve své vlastní zemi?		
	9-12	13-16
lepší životní podmínky	10	27
nemají vlastní zemi	9	21
kočovníci	20	1
byli vyhnáni	6	5
kvůli soc. dávkám	3	8

Graf č. 14

Otázka č. 13 zjišťovala informovanost o přítomnosti Vietnamců na našem území

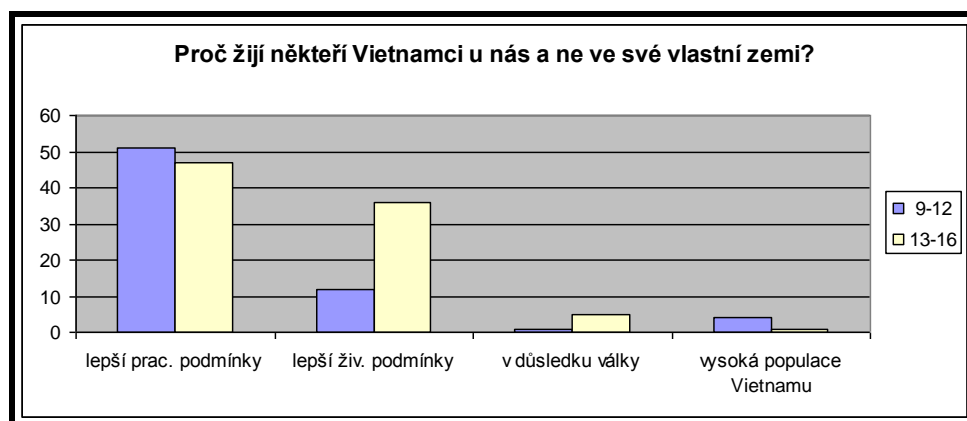
Z celkového počtu 283 respondentů se vyjádřilo 271. 41% uvedlo odpověď nevím. Ze zbylých 59% odpovědí lze ty nejčastější vyčíst z tabulky č. 15 a grafu č. 15. Vzhledem k počtu odpovídajících a také správným odpovědím, které uváděli, je informovanost žáků o přítomnosti Vietnamců v ČR vyšší. Možná je to proto, že informace, které české dítě získává, jsou pro něj přehlednější a snadno uchopitelné. Etnikum je na našem území teprve od 50. let 20. století, jeho usazování zde mělo jasné cíle, pevně stanovená

pravidla a proběhlo bez větších problémů. Navíc si myslíme, že informace o tom, proč žijí někteří Vietnamci v naší zemi, se žáci také dozívádají přímo od svých vietnamských spolužáků. Ostatní odpovědi vyskytující se jednotlivě jsou zaznamenány v tabulce, která je k dispozici v příloze č. 8.

Tabulka č. 15

Proč žijí někteří Vietnamci u nás a ne ve své vlastní zemi?		
	9-12	13-16
lepší pracovní podmínky	51	47
lepší životní podmínky	12	36
v důsledku války	1	5
vysoká populace Vietnamu	4	1

Graf č. 15

4.5 Závěr praktické části - ověření předpokladů

Předpoklad č. 1: S negativním postojem a chováním vůči Romům nebo Vietnamcům bude mít zkušenost více než polovina dotazovaných respondentů.

Vzhledem k výsledkům průzkumu nelze tento předpoklad potvrdit. S násilím či slovním napadením Roma nebo Vietnamce se setkalo 82 žáků. Jedná se tak o 29% dotazovaných. Je jistě pozitivní, že číslo není tak vysoké, jak jsme předpokládali, ale také není zanedbatelné. Děti by měly být už od malička vedeny k toleranci a respektu, k tomu, že problémy se dají řešit domluvou a že odlišný vzhled či odlišné hodnoty nejsou důvodem posměšků. Hlavní roli, zejména v předškolním období, zde tedy hraje výchova v rodině. S přibývajícím věkem dítěte se připojuje také vhodné působení

pedagogů ve škole. Neméně důležitý je i vliv vrstevnické skupiny, který především v období staršího školního věku hraje v životě člověka jednu z hlavních rolí.

Předpoklad č. 2: Děti budou kladněji hodnotit vietnamské spoluobčany.

Postavení námi jmenovaných etnických skupin v české společnosti je odlišné. Vietnamci jsou díky svému chování a vystupování považováni za laskavé, pracovitě osoby, které se snaží především materiálně zabezpečit sebe a svoji rodinu. Čeští lidé je vnímají především jako cílevědomé, zamlklé, do sebe uzavřené bytosti. Jen zřídka se setkáme s konflikty mezi Vietnamci a majoritním obyvatelstvem. Vietnamské děti jsou odmalička vedeny k poslušnosti a úctě k dospělému. Ve školách dosahují velmi dobrých studijních výsledků a díky tomu si také získávají obdiv od svých spolužáků. Během našeho dotazování žáci více sympatizovali s Vietnamci. Jednak mají více kamarádů Vietnamců než Romů, obdivují na nich přívětivost a laskavost a také při hodnocení typických vlastností se k vietnamským vyjadřovali s menší negací.

Postoje české společnosti k Romům mají historicky pevné kořeny. Tolerance vůči nim se změnila spíše k odmítavému postoji až averzi. Romové jsou temperamentní lidé a navenek se projevují svérázněji než majoritní obyvatelstvo. Češi jim vytýkají především hlučnost a nečinnost. Právě k těmto vlastnostem se vyjadřovali i žáci během našeho průzkumu. Výchova romských dětí se řídí jejich pocity a nemá jasně stanovená pravidla. Z domu jsou zvyklé na volný režim dne, mohou si dělat, co chtějí. Ve školním prostředí, kde je nutné určitý řád dodržovat, pak mohou mít problémy s respektováním autority a plněním si svých povinností. Ocítají se totiž v situacích, které jsou jim cizí a staví se do opozice. Takové chování je v očích spolužáků neatraktivní a je kritizováno. Myslíme si, že z výsledků průzkumu je viditelné kladnější hodnocení vietnamských spoluobčanů a náš předpoklad lze tedy potvrdit.

Předpoklad č. 3: Informovanost českých dětí o Romech a Vietnamcích je nízká a jejich názor podléhá názoru většinové společnosti.

Nejvíce informací o Romech a Vietnamcích čeští žáci získávají z médií. Ta však produkují většinou monotematické senzacechtivé zprávy, které v divácích vyvolávají pohoršení, v lepším případě ohromení a budují tak hluboko zakořeněné stereotypy. I když například internet nabízí mnoho zajímavých informací ze života a kultur etnických skupin, cesta k nim není tak přímočará. Jelikož se dětem dostávají neustále

jedny a tytéž zprávy, které je nepodněcují, možná dokonce i odrazují od získávání dalších informací, spokojí se pro vytvoření názoru s tím, co je jim (ne)nabízeno.

Výsledky průzkumu ukazují, že jen zhruba třetina dětí ví, že Romové kočují, jelikož nemají vlastní zemi a hledají lepší životní podmínky. V případě dotazu na přítomnost Vietnamců v České republice se vyjádřila více než polovina žáků. Jejich odpovědi lze považovat za správné, ale domníváme se, že přesný důvod, proč u nás někteří Vietnamci začali žít, neznají. Souvislost s válkou ve Vietnamu zmínilo pouze 6 dětí. Většina dotazovaných se k otázkám o přítomnosti jmenovaných etnik na našem území nevyjádřila vůbec.

Ještě méně žáků odpovědělo na otázku o znalosti kultur daných národů. Obecné odpovědi (viz: tabulka a graf č. 13) jsou důkazem, že i zde by se daly jejich znalosti prohlubovat.

Zájem o další informace by dle výsledků průzkumu však mělo pouze 41% respondentů. Domníváme se, že dětem k dalšímu poznávání jmenovaných etnik chybí především vzor a motivace. Vzhledem k výsledkům průzkumu lze předpoklad potvrdit.

4.5.1 Diskuze

Otázce postojů vůči etnickým skupinám je věnována nemalá pozornost. Při získávání informací k realizaci této bakalářské práce jsme se setkali s výzkumy předních světových sociologů, například Giddinse, Allporta či australských odborníků Gurmannové a Hicksona. Ve výzkumech se zaměřovali na vzájemné postoje dětí odlišných ras a také vznik a vývoj předsudků. Dalším odborníkem, který se zabýval studiem předsudků, ale také kolektivní identitou, o které se v naší práci zmiňujeme, byl britský sociální psycholog, autor Teorie sociální identity, Tajfel. Jeho teorie tvrdí, že se lidé identifikují se skupinou, o které si myslí, že je lepší než ostatní, čímž si zvyšují sebeúctu a sebevědomí (in Hayesová, 2003).

V české odborné literatuře jsme se s podobným výzkumem neseťkali. Nelze však říci, že by se čeští odborníci postojům vůči etnickým menšinám nevěnovali. Po roce 1989 jsou spíše než výzkumy realizovány průzkumy veřejného mínění. Průcha (2006) popisuje anketu, kterou v Lounech uspořádal knihovník Ivo Markvarta. Jejími respondenty byli žáci 10-15 let, kteří odpovídali na otázky týkající se jejich etnického vědomí. Autor uvádí, že v souboru 1120 výpovědí byly vůči jiným etnikům zhruba tři čtvrtiny laděny pozitivně, ale dodává, že šokujícím zjištěním byl častý výskyt negativních postojů vůči

Romům. Další obdobný výzkum, který Průcha uvádí, byl realizován u žáků 8. a 9. tříd základních škol v Praze. Žáci měli napsat písemnou práci o tom, co si myslí o lidech různých ras. Ukázalo se, že i v tomto případě žáci nejčastěji projevovali negativní postoje vůči Romům. Průcha uvádí ještě jedno rozsáhlé výzkumné šetření etnického vědomí, tentokrát realizované mezi středoškolskými studenty. Pracovníci katedry kulturologie Filozofické fakulty UK zjišťovali postoje a názory mládeže týkající se etnického soužití. Středoškoláci byli opět výrazně kritičtí k chování Romů, s nimiž se více jak ve škole setkávají ve volném čase. Studenti si stěžovali zejména na agresivitu, hlučnost a kriminalitu Romů. Podle autorů výzkumu je tak pro učitele těžké v rámci multikulturní výchovy přesvědčovat žáky o nutnosti tolerance a snaze o dobré soužití, když zkušenosti žáků jsou s tímto v rozporu. V dnešní době si problematiku postojů také volí mnoho studentů jako téma své absolventské práce. Podobně jako tato práce je zaměřená například bakalářská práce s názvem Postoje dnešní mladé generace k Romům a Vietnamcům obhájená na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně v roce 2009. Její autorka Jitka Zezulová v rámci praktické části realizovala výzkum postojů českých žáků k těmto menšinám z hlediska pohlaví a bydliště. Zjistila, že v případě přijetí Roma nebo Vietnamce k osobním přátelům není vzhledem k pohlaví žáků v jejich postojích statisticky významný rozdíl. Obě sledované skupiny vykazovaly spíše negativní postoje ke jmenovaným etnickým skupinám. Z výsledků našeho průzkumu ovšem vyplynulo, že negativní postoje mají chlapci i dívky na druhém stupni základní školy spíše k Romům a kamarádí se více s Vietnamci. Jiná bakalářská práce s názvem Postoje vůči etnickým a národnostním menšinám obhájená na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v roce 2010, jejíž autorkou je Kateřina Svobodová, se zabývá problematikou postojů žáků 7. a 8. tříd základních škol Jihočeského kraje. Nejvíce negativních postojů bylo zaznamenáno ve vztahu k Romům. Vietnamce hodnotili respondenti stejně jako v našem průzkumu jako pracovitě a přátelské lidi snažící se přizpůsobit naší kultuře. Jednou ze stanovených hypotéz autorčina výzkumu byl předpokládaný rozdíl v postojích žáků 7. a 8. tříd. Podstatný rozdíl mezi žáky obou ročníků nalezen nebyl. V našem průzkumu jsme sledovali žáky 5., 6. a 8., 9. ročníků. Ukázalo se, že žáci ve středním školním věku jsou v hodnocení svých vrstevníků méně kritičtí než žáci staršího školního věku, kteří mají v období dospívání mnohem větší potřebu sebe a ostatní odlišovat. Velmi dobře zpracovaná je diplomová práce Kláry Dobiášové z roku 2008 obhájená na Masarykově univerzitě v Brně. Téma práce zní Rasové postoje u dětí. Autorka studuje postoje, předsudky a stereotypy 5-8letých dětí a opírá se o poznatky

výše jmenovaných světových odborníků. Ve výzkumné části se snaží odpovědět například na otázku „jak děti vnímají etnické rozdíly?“ nebo na otázku, „zda je pro děti rasa dominantní kategorií při vnímání sebe a ostatních“. Dle výsledků respondenti při volbě kamaráda volili převážně bílou rasu. Autorka na základě výsledků výzkumu upozorňuje, že při kategorizaci jiných osob si rasových odlišností děti nevnímají, význam rasy roste, až když se jedná o ně samotné. V našem průzkumu jsme položili respondentům podobnou otázku, konkrétně „Hraje pro tebe při výběru přátel roli jejich původ?“. 17% dotazovaných při výběru přátel původ zohledňuje. Domníváme se, že pokud bychom se v otázce ptali na konkrétní etnikum, počet kladných odpovědí by se změnil a vzhledem k výsledkům našeho i výše uvedených průzkumů týkajících se mezietnických postojů si myslíme, že vyšší procento by bylo u etnika romského, které respondenti všech průzkumů hodnotili negativněji. Uvedené průzkumy sledovaly postoje dětí vůči odlišným etnickým skupinám. Vzhledem k výsledkům se domníváme, že Romové jsou ze všech etnik žijících v České republice hodnoceni nejvíce negativně. Výsledky průzkumů také jasně ukazují, že odmítavý postoj vůči romskému etniku je zafixován u dětí již ve středním školním věku a jejich kritičnost se s rostoucím věkem dětí zvyšuje a je diferencovanější.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla odlišná etnicita jako jeden z faktorů ovlivňující vzájemné hodnocení dětí. Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda pro děti hraje vědomí odlišné etnicity při hodnocení druhých osob roli. Nejprve jsme zjišťovali, jakým způsobem ovlivňuje osobnost dítěte rodinná výchova a vrstevnická skupina a také, zda má prostředí, v kterém dítě vyrůstá, vliv na jeho vnímání a hodnocení druhých lidí. Při sledování uvedených aspektů jsme pozornost soustředili na děti středního a staršího školního věku a zjišťovali jsme, zda se hodnocení dětí v daných obdobích života liší. Posledním cílem bylo zjistit, jak děti hodnotí Romy a Vietnamce.

Po prostudování příslušné literatury, především pak vývojové a sociální psychologie, jsme zjistili, že na formování osobnosti dítěte má již od raného dětství vliv zvolený výchovný styl a také citový postoj rodičů. Tito činitelé ovlivňují jednak utváření vztahů v rámci rodiny, tak i v širším okolí. Zjistili jsme, že na přelomu dvou etap dětství, které jsme sledovali, se vliv rodiny rapidně mění. V období staršího školního věku dítě okruh rodiny stále více opouští a zájem o společnost uspokojuje mezi vrstevníky. Přesun důvěry od rodičů ke kamarádům je pro něj přípravou na budoucnost. Učí se vybírat mezi lidmi, získávat jejich náklonnost a žít s nimi. Mimo jiné si dítě v interakci s vrstevníky také utváří sebevědomí. Autoři hovoří o vlivu prostředí, v němž dítě vyrůstá, jako o rozhodujícím činiteli při formování jeho dojmů o druhých lidech. V případě hodnocení etnicky odlišných osob hraje vedle sympatií roli především vědomí sounáležitosti dítěte s kulturou vlastního prostředí. Na etnicky odlišné osoby pohlíží jako na členy skupiny cizí a má přirozenou tendenci hodnotit je méně pozitivně, než členy skupiny vlastní. Rozdíly v hodnocení dětí jsme zaznamenali u obou věkových kategorií. Samostatnou kapitolu jsme věnovali dvěma etnikům žijícím v České republice. Záměrně jsme vybrali Romy a Vietnamce, jelikož se jedná o kultury podstatně odlišné vůči té naší. Mluvíme zde nejenom o odlišném vzhledu, ale i rozdílných hodnotových systémech.

Prostřednictvím průzkumu jsme zjišťovali, jak české děti středního a staršího školního věku daná etnika hodnotí, jaké o nich mají informace a zda mají zkušenosti s negativním chováním vůči nim. Překvapilo nás, a to rozhodně příjemně, že tuto zkušenost má z celkového počtu dotazovaných pouze 29 % respondentů. V hodnocení vrstevníků se děti zaměřovaly především na vlastnosti a vnější projevy chování. Dle

výsledků průzkumu je patrné, že děti kladněji hodnotí Vietnamce. Většina z nich je vnímá jako laskavé, ochotné a pracovité osoby. V hodnocení Romů by se dalo mluvit o pravém opaku. Žáci si všímají negativních vlastností, uvádějí především hlučnost, hrubost a vandalismus. Zjistili jsme, že odlišného vzhledu si vlivem zvýšené tendence odlišovat se od ostatních více všímají žáci starší. Informovanost dětí o romské a vietnamské kultuře není příliš vysoká a zájem o získání dalších informací projevilo pouze 41 % respondentů. Domníváme se, že důvodem je jak uzavřenost a zdánlivá nepřístupnost Vietnamců, tak hluboko zakořeněný negativní postoj vůči Romům.

Zařazení multikulturní výchovy do výuky u dětí ve školním věku je, dle našeho názoru, jistě vhodný prostředek k získávání objektivních informací o odlišných etnických skupinách. Na cestě k objektivnímu hodnocení etnik je však důležitá především ochota dětí poznávat je blíže. Zde, podle nás, hraje zásadní roli motivace a vzor. Děti by již od malička měly být rodiči vedeny k tomu, aby si při hodnocení druhých lidí všímaly především jejich individuality a aby jejich hodnocení bylo založeno na reálné zkušenosti. Domníváme se také, že multikulturní výchova by svoji úlohu plnila již v předškolním věku a jeví se nám tedy jako žádoucí ukotvit ji i v kurikulárním dokumentu pro předškolní vzdělávání.

Po vzájemné dohodě s vedením škol, v nichž jsme realizovali průzkum, poslouží bakalářská práce, jako zpětná vazba. Pedagogové získají bližší informace o postojích svých žáků k Romům a Vietnamcům, což jim ulehčí vést diskuzi s žáky na téma hodnocení etnicky odlišných skupin. V neposlední řadě může práce posloužit také jako inspirace a zdroj informací pro studenty, kteří by se chtěli problematikou mezietnických postojů mezi vrstevníky zabývat podrobněji.

Použité zdroje

- 1 ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004, 574 s. ISBN 80-7260-125-3.
- 2 BALVÍN, Jaroslav. Romové a volný čas: sborník z 9. setkání Hnutí R v Brně, Pedagogická fakulta Masarykova univerzity, Kulturní a vzdělávací středisko pro romské děti a rodiče : 17.-18. října 1997. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997, 155 s. ISBN 80-902149-5-9.
- 3 BAREŠOVÁ, Ivona. *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 126 s. ISBN 978-80-244-2645-7.
- 4 BIDLOVÁ, Eva. *Úvod do psychologie osobnosti a do sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Česká zemědělská univerzita, 1999, 196 s. ISBN 80-213-0544-4.
- 5 Český statistický úřad. *Cizinci v ČR* [online]. [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/cizinci_v_cr_vietnamci_u_nas_zakorenili20120214>
- 6 Český statistický úřad. *Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. [cit. 2013-03-15]. Přes: *Výsledky sčítání-> Vše o území-> Česká republika-> Jihomoravský kraj-> Znojmo*
- 7 DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: cesty Romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 245 s. ISBN 80-7067-533-8.
- 8 GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- 9 HAJSKÁ, Markéta. *Romové v českém vzdělávacím systému*. [online]. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_53_1.pdf>
- 10 HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003, 166 s. ISBN 80-7178-763-9.
- 11 HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

- 12 HORVÁTHOVÁ, Jana a Jan BURYÁNEK. Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha: Lidové noviny, 2002, 84 s. ISBN 80-7106-614-1.
- 13 HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras. 3. nezm. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998, 129 s. ISBN 80-7067-905-0.
- 14 CHRÁSKA, Miroslav. Empirická pedagogická šetření a jejich statistické vyhodnocování: studijní text pro autory diplomových prací na fakultách vzdělávajících učitele. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1986, 54 s.
- 15 CHRÁSKA, Miroslav. Úvod do výzkumu v pedagogice. Vyd. 2. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 168 s. ISBN 80-244-1367-1.
- 16 Ikaros. RÖSSLEROVÁ, Ivana. Národnostní menšiny a jak s nimi lépe komunikovat [online]. 2002 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <<http://www.ikaros.cz/node/1209>>
- 17 Inkluzivní škola.cz: Počty cizinců na školách [online]. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <<http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-jsou-nove-prichozi/pocty-cizincu-na-skolach>>
- 18 Inkluzivní škola. TOLLAROVÁ, Blanka. Jsme lidé jedné země: Informace pro učitele, Vietnam [online]. 2010 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <<http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Vietnam.pdf>>
- 19 JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.
- 20 Klub Hanoi: stránky všech přátel Vietnamu. Vietnamská rodina: synovská oddanost [online]. 2005 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cislocclanku=2005011301>>
- 21 Kolektiv autorů Muzea romské kultury. Romové - O Roma: tradice a současnost. Brno: SVAN, 1999, 90 s. ISBN 80-7028-141-3.
- 22 Kolektiv autorů. S vietnamskými dětmi na českých školách. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2006, 221 s. ISBN 80-7319-055-9.

- 23 Kolektiv autorů Varianty. Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2008, 110 s. ISBN 978-80-86961-61-3
- 24 KUBIČKA, Luděk. Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině. 2., přeprac.vyd. Praha: SZdN, 1963, 206 s.
- 25 Lidovky.cz: Zpravodajský server lidových novin. DUONG NGUYEN THI THUY. Banánové děti v české džungli [online]. 2008 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/bananove-deti-v-ceske-dzungli-djn-/zpravy-domov.aspx?c=A080328_144645_ln_domov_glu>
- 26 MANN, Arne B. Romský dějepis. Vyd. 1. Praha: Fortuna, 2001, 48 s. ISBN 80-7168-762-6.
- 27 MARTÍNKOVÁ, Šárka. Vietnamská komunita v Praze. Vyd. 1. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, 46 s. ISBN 978-80-85394-72-6.
- 28 Ministerstvo vnitra. Cizinci s povoleným pobytem [online]. 2012 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>>
- 29 MOREE, Dana a Iva JANSKÁ. Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísni, 2008, 110 s. ISBN 978-80-86961-61-3.
- 30 MURPHY, Robert Francis. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 267 s. ISBN 80-85850-53-2.
- 31 NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970, 394 s.
- 32 NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- 33 NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 129 s. ISBN 80-244-0497-4.
- 34 Novinky.cz. MUSÁLKOVÁ ZUZANA. Banánové děti již nechtějí jít ve šlépějích svých rodičů [online]. 2013 [cit. 2013-03-12]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/zena/styl/294382-bananove-deti-jiz-nechteji-jit-ve-slepejich-svych-rodicu.html>>

- 35 Novinky.cz. DANDA OLDŘICH. Uznání Vietnamců za menšinu mohou zhatit obchody s drogami [online]. 2013 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/297411-uznani-vietnamcu-za-mensinu-mohou-zhatit-obchody-s-drogami.html>>
- 36 PAPE IVETA. Jak pracovat s romskými žáky: Příručka pro učitele a asistenty pedagogů [online]. Praha: občanské sdružení Slovo 21, 2007 [cit. 2013-03-23]. Dostupné z: <http://internetovekluby.cz/LinkClick.aspx?link=prirucka_jak_pracovat_s_romskymi_zaky_text_web.pdf&tabid=157>
- 37 PAPICA, Jan. Vybrané kapitoly ze sociální psychologie. Vyd. 1. Olomouc: Rektorát univerzity Palackého, 1979, 254. s.
- 38 PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001, 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
- 39 PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. Vyd. 1. Praha: Triton, 2006, 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
- 40 PRŮCHA, Jan. Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2007, 220 s. ISBN 978-80-7367-280-5.
- 41 PŘÍHODA, Václav. Ontogeneze lidské psychiky: [Díl] 1, Vývoj člověka do patnácti let. Vyd. 4. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 414 s.
- 42 ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
- 43 SOUČEK, Jan. Sociální psychologie mládeže: vybrané kapitoly. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 144 s.
- 44 SRP, Ladislav a Jaroslava SYROVÁTKOVÁ. Duševní vývoj a výchova od narození do dospělosti. 2. uprav. vyd. Praha: SZdN, 1969, 331 s.
- 45 ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

- 46 TESAŘ, Filip. Etnické konflikty. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9.
- 47 URBANOVSKÁ, Eva. Sociální a pedagogická psychologie. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 97 s. ISBN 80-244-1410-4.
- 48 VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie školního dítěte. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997, 88 s. ISBN 80-7184-487-x.
- 49 VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001, 304 s. ISBN 80-246-0181-8.
- 50 VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1
- 51 VANČÁKOVÁ, Martina. Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 32 s. ISBN 978-80-87455-05-0.
- 52 VANDER ZANDEN, James Wilfrid. Social psychology. 4. ed. New York (New York): McGraw-Hill, 1987, 646 s.
- 53 Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Tabulka – Je něco, co na tomto kamarádovi obdivuješ?

Příloha č. 3: Tabulka – Je něco, co Ti na tomto kamarádovi vadí?

Příloha č. 4: Tabulka – Jaká je podle Tebe typická vlastnost Romů?

Příloha č. 5: Tabulka – Jaká je podle Tebe typická vlastnost Vietnamců?

Příloha č. 6: Tabulka – Znáš něco z kultur jmenovaných národů?

Příloha č. 7: Tabulka – Proč žijí někteří Romové u nás a ne ve své vlastní zemi?

Příloha č. 8: Tabulka – Proč žijí někteří Vietnamci u nás a ne ve své vlastní zemi?

Příloha č. 1: Dotazník

Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Marcela Krutišová a studuji na pedagogické fakultě v Olomouci. Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku, který se týká mé bakalářské práce. V rámci dotazování se snažím zjistit, jaké postoje a vztahy mají české děti k dětem romským a vietnamským.

Dotazník je anonymní a Vámi uvedené odpovědi budou sloužit pouze ke zpracování praktické části mé bakalářské práce. Vyplňování Vám bude trvat zhruba 20 minut. Předem děkuji za ochotu i čas, který mi věnujete.

kontakt: Marcela.Krutisova@seznam.cz

Romové a Vietnamci očima dětí českých

Pohlaví:

Věk:

Bydlíš: vesnice X město

1. Znáš osobně nějakého Roma nebo Vietnamce?
  - Ano
  - Ne
2. Je někdo z nich tvůj kamarád?
  - Ano (Rom nebo Vietnamec)
  - Ne
3. Je něco, co na tomto kamarádovi obdivuješ? (Stručně, prosím, popiš, co.)

4. Je něco, co ti na tomto kamarádovi vadí? (Stručně, prosím, popiš, co.)

5. Myslíš si, že jsou v naší zemi méně oblíbení Romové nebo Vietnamci? Jsi stejného názoru, jako společnost?

6. Kde jsi získal(a) informace, které o Romech a Vietnamcích máš?
  - Rodina
  - Škola
  - Média (televize, noviny, internet)
  - Jiné: .....
7. Vadilo by tvým rodičům, kdyby byl tvůj nejlepší kamarád Rom nebo Vietnamec? Co myslíš, že by ti řekli?

8. Setkal(a) jsi se někdy s násilím nebo slovním napadením (posměšky, vyhrožování,..) vůči Romovi nebo Vietnamci? Pokud ano, vůči Romovi nebo Vietnamci?
9. Znáš něco zajímavého z kultur obou výše jmenovaných národů? (př. písnička, tradice, známá osobnost,...) Kde jsi se to dozvěděl(a)?
10. Jaká je podle tebe typická vlastnost Romů?
11. Jaká je podle tebe typická vlastnost Vietnamců?
12. Víš, proč žijí někteří Romové u nás a ne ve své vlastní zemi?
13. Víš, proč žijí někteří Vietnamci u nás a ne ve své vlastní zemi?
14. Pokud by se v blízkosti tvého bydliště konala beseda s možností dozvědět se o Romech a Vietnamcích více, zúčastnil(a) by ses? Pokud ano, zajímaly by tě spíše informace o Romech nebo o Vietnamcích?
15. Hraje, pro tebe, při výběru přátel, roli to, jaký je jejich původ? Pokud ano, proč?

Příloha č. 2: Tabulka – Je něco, co na tomto kamarádovi obdivuješ?

ODPOVĚDI	VÝSKYT ODP.
rodný jazyk	14
přívětivost	11
laskavost	10
inteligence	8
výtvarné nadání	6
smysl pro humor	6
schopnost adaptace v ČR	3
sportovní nadání	3
znalost češtiny	3
vzhled	2
přátelskost	1
ochota	1
slušnost	1
taneční nadání	1
věrnost	1
jméno	1
aktivita	1
dobré chování	1
jeho osobnost	1
nebojácnost	1
nekrade	1
odvaha	1
pilnost	1
skromnost	1
spolehlivost	1
vietnamské písmo	1
vytrvalost	1

Příloha č. 3: Tabulka – Je něco, co Ti na tomto kamarádovi vadí?

ODPOVĚDI	VÝSKYT ODP.
hlučnost	3
hrubost	3
povyšování	3
kouření	2
urážky	2
nesrozumitelnost mluvy	1
barva pleti	1
krade	1
lhaní	1
svéráznost	1
upovídanost	1
urážlivost	1
vztahovačnost	1
zlomyslnost	1

Příloha č. 4: Tabulka – Jaká je podle Tebe typická vlastnost Romů?

ODPOVĚDI	VÝSKYT ODP.
hlučnost	78
krádeže	36
agresivita	51
nevychovanost	22
tmavá pleť	9
vandalismus	7
velké rodiny	6
vulgárnost	6
nechtějí pracovat	6
lenost	5
nečistota	5
namyšlenost	4
vznětlivost	3
nepřizpůsobivost	2
hudební nadání	2
šikana	2
drzost	1
bojovnost	1
konflikt	1
drogy	1
pach	1
panovačnost	1
podvádění	1
sběr železa	1
svéhlavost	1
tloušťka	1
vypočítavost	1
přetvářka	1
lhaní	1
ukvapenost	1

Příloha č. 5: Tabulka – Jaká je podle Tebe typická vlastnost Vietnamců?

ODPOVĚDI	VÝSKYT ODP.
obchod	77
laskavost	18
pracovitost	17
smlouvání	11
jiný vzhled	11
zamlklost	9
slušnost	4
výdrž	4
ochota	3
vtíravost	3
přizpůsobivost	3
jí nudle	3
upovídanost	2
dělají, že nerozumí	2
smysl pro humor	2
ostražitost	2
pašování	2
snaživost	2
prodej jídla	2
trpělivost	2
upovídanost	2
falešnost	1
hrubost	1
hlučnost	1
jsou všude	1
Kung fu	1
inteligence	1
nekvalitní výrobky	1
nezdvořilost	1
odvaha	1
pach	1
rušení lidí	1
soudržnost	1
stydlivost	1
učenlivost	1
úsměv	1
válčí	1
vietnamština	1
zahořklost	1

Příloha č. 6: Tabulka – Znáš něco z kultur jmenovaných národů?

ODPOVĚDI (Romové)	POČET ODP.	ODPOVĚDI (Vietnamci)	POČET ODP.
hudba	23	typická kuchyně	18
typický oděv	6	píseň	4
počítat romsky	1	Kung fu	2
tanec	1	Budha	1
		pospolitost	1
		hymna	1

Příloha č. 7: Tabulka – Proč žijí někteří Romové u nás a ne ve své vlastní zemi?

ODPOVĚDI	POČET ODP.
lepší životní podmínky	37
nemají vlastní zemi	30
kočovníci	21
byli vyhnáni	11
kvůli sociálním dávkám	11
kvůli práci	10
kvůli krádežím	4
nemusí tu pracovat	2
nedostatek práce na Ukrajině	1
parazitizmus	1
vysoká populace v romské zemi	1

Příloha č. 8: Tabulka – Proč žijí někteří Vietnamci u nás a ne ve své vlastní zemi?

ODPOVĚDI	POČET ODP.
lepší pracovní podmínky	98
lepší životní podmínky	48
v důsledku války	6
vysoká populace ve Vietnamu	5
nemají vlastní zemi	1
odchod za rodinou	1
parazitizmus	1
byli vyhnáni	1

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marcela Krutišová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Jitka Plischke, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Odlišná etnicita jako jeden z faktorů ovlivňující vzájemné hodnocení dětí
Název v angličtině:	Different ethnicity as a factor influencing children's peer review
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o problematice vzájemného hodnocení dětí a roli odlišné etnicity v tomto procesu. Teoretická část se zabývá činiteli, kteří mohou ovlivnit hodnotu a tvorbu přátelství v dětském věku, sleduje postoje dětí vůči odlišnostem dětí etnických skupin a poslední kapitola je zaměřena na dvě konkrétní etnické skupiny - Romy a Vietnamce. V praktické části prostřednictvím průzkumu zjišťujeme postoje českých žáků vůči jmenovaným etnikům.
Klíčová slova:	rodina, dítě středního a staršího školního věku, vrstevnická skupina, etnická skupina, postoje, stereotyp, předsudek, Romové, Vietnamci
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with of problem peer review of children and the role of different ethnicity in this process. The theoretical part deals with factors that can affect the creation of values and friendship in childhood, we are watching children's attitudes towards ethnic different children and the last chapter is focused on two specific ethnic groups - Roma and Vietnamese. In the practical part, through a survey, we are finding attitudes of Czech students for designated ethnic groups.
Klíčová slova v angličtině:	family, middle-school age child, older-school age child, peer group, ethnic group, attitudes, stereotypes, prejudice, Roma, Vietnamese
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Dotazník Příloha č. 2: Tabulka Příloha č. 3: Tabulka Příloha č. 4: Tabulka Příloha č. 5: Tabulka Příloha č. 6: Tabulka Příloha č. 7: Tabulka Příloha č. 8: Tabulka

Rozsah práce:	68 stran
Jazyk práce:	český jazyk